

ลี้จจะ, ~~วี~~
แห่งชีวิต

อ.สุธีร์ ทุมทอง

สิ่งจะ
แห่งชีวิต

ลัทธิแห่งชีวิต

อ.สุวัจน์ ทุมทอง

ชมรมกัลยาณธรรม

หนังสือดีลำดับที่ ๑๖๗

ฉบับธรรมทาน

กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ จำนวน ๔,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย

ชมรมกัลยาณธรรม

๑๐๐ ถนนประโคนชัย ตำบลปากน้ำ

อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ๑๐๒๗๐

โทรศัพท์ ๐๒-๗๐๒-๗๓๕๓, ๐๒-๗๐๒-๙๖๒๔

ศิลปกรรม

ศิริส วัชรสุขจิตร

แยกสี

Canna Graphic โทรศัพท์ ๐๘๖ ๓๑๔ ๓๖๕๑

พิมพ์ที่

บริษัท ทุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด

โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๕-๗๘๗๐ - ๓

ลัทธิแห่งชีวิต ธรรมทาน ชินาติ

การให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้สิ่งปวง

www.kanlayanatam.com

คำนำ

หนังสือ “ลัทธิแห่งชีวิต” นี้ มุ่งอธิบายความจริงแห่งชีวิต โดยอาศัยคำสอนของพระพุทธองค์เกี่ยวกับเรื่องรูปนาม ชันธ์ ๕ และอริยสัจ ๔ มาอธิบายเชื่อมโยงกัน เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของชีวิตตั้งแต่ต้นจนจบ มองเห็นภาพความเกิดของชีวิตและดับสนิทของชีวิต ทำให้รู้จักตัวชีวิต เหตุเกิดของชีวิต ความดับสนิทของชีวิต และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับสนิทของชีวิต

ในเล่มนี้ ได้รวมเรื่อง “ปัจจุสมุปบาท ตอน วัฏวนชีวิต วัฏวนแห่งทุกข์” ซึ่งมุ่งแสดงปัจจุสมุปบาทในแบบข้ามภพข้ามชาติ แสดงการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเป็นการวนเวียนอันมีดมัวและน่ากลัวที่สุด การออกจากวงจรนี้จึงเป็นภาระอันสำคัญที่สุดและใช้เวลายาวนานที่สุดของเราทั้งหลาย

บรรดาสรรพความรู้ทั้งหมดในโลกนี้และในสังสารวัฏนี้
ความรู้ที่มีคุณค่าที่สุด ควรเป็นความรู้เกี่ยวกับชีวิตตัวเอง
ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประกาศเอาไว้ดีแล้ว

ขออนุโมทนาผู้ที่เกี่ยวข้องในการทำหนังสือเล่มนี้
และขอขอบคุณฉันทิธรรมทั้งหลายที่มีเมตตาต่อผู้บรรยาย
เสมอมา หากมีความผิดพลาดประการใด อันเกิดจากความ
ด้อยสติปัญญาของผู้บรรยาย ก็ขอขมาต่อพระรัตนตรัย
และครูบาอาจารย์ทั้งหลายและขอโอสถิกรรมจากท่านผู้อ่าน
ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สุกัร ทุมทอง

ผู้บรรยาย

๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๔

สัจจะแห่งชีวิต

ชีวิตเป็นส่วนประกอบของ**รูปกับนาม** เป็นไปในลักษณะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ไม่มีการหยุดนิ่ง เกิดดับเปลี่ยนแปลงสืบทอดกันไปในรูปกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย จะไปหาตัวตนที่เที่ยงแท้ถาวรที่จุดใดจุดหนึ่งนั้นไม่มี เมื่อมีรูปนามประชุมรวมกันขึ้นและเป็นไปตามเหตุปัจจัย เช่นนี้ ก็สมมติเรียกสิ่งที่เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยนั้นว่า เป็น นาย ก นาย ข ผู้หญิง ผู้ชาย หมา แมว มนุษย์ เทวดา พรหม และสมมติเรียกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการนั้นว่า คนเกิด คนแก่ คนตาย เป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่ สัตว์เกิด สัตว์ตาย มีคำว่า “เรา” “ของเรา” “คนอื่น” “ของคนอื่น” เกิดขึ้น เหมือนการรวมกันของล้อ ตัวถัง เครื่องยนต์ โครง ประตูหน้า ประตูหลัง คำว่า “รถ” จึงมีขึ้น

เพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่มีตัวตนอันถาวรของชีวิต สามารถแยกส่วนประกอบของชีวิตออกมากล่าวได้เป็น ๕ ส่วน เรียกว่า วัชร์ คือ

๑. รูปวัชร์
๒. เวทนาวัชร์
๓. สัญญาวัชร์
๔. สังขารวัชร์
๕. วิญญาณวัชร์

รูปวัชร์ เป็นส่วนที่ไม่รับรู้อารมณ์ รวมขึ้นมาเป็น รูปร่างกาย อันมีอวัยวะต่าง ๆ ประกอบอยู่มากมาย มี รูปที่เป็นประธาน ๔ รูป ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุดินมีลักษณะที่แข็ง-อ่อน เป็นที่ตั้งของธาตุอื่น ๆ กินเนื้อที่และมีน้ำหนัก ธาตุน้ำมีลักษณะเอิบอาบ เกาะกุม ยึดส่วนประกอบต่าง ๆ เอาไว้ด้วยกัน ธาตุไฟ มีลักษณะเย็น-ร้อน ทำให้เกิดความอบอุ่นและย่อยอาหาร ธาตุลมมีลักษณะไหว-ตึง ทำให้เกิดการเคลื่อนที่ไปมาได้ นอกจากนั้นยังมีอุปาทายรูปมาอิงอาศัยอยู่ เช่น จักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท ความ เป็นหญิง ความเป็นชาย เป็นต้น รูปวัชร์นั้นมีทั้งส่วนที่เกิดจากกรรม จิต อกุศล และอาหาร เป็นสิ่งไร้แก่นสาร

เหมือนก้อนฟองน้ำ รวมตัวกันขึ้นเป็นรูปเป็นร่างแล้ว ลอยไปตามกระแสน้ำ ลักหน้อยก็แตกทำลายไป

รูปที่เป็น**มหาภูตรูป**ทั้ง ๔ สามารถพิจารณาตาม พระพุทธพจน์ดังต่อไปนี้

รูปชนิดใดชนิดหนึ่งซึ่งเป็นอุปาทินนกรูป ที่เป็น ภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของแข็งแข็ง เป็นของหยาบ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหาร ใหม่อาหารเก่าหรือรูปชนิดใดชนิดหนึ่งซึ่งเป็นอุปาทินนกรูป ที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของแข็งแข็ง เป็นของหยาบ นี้เรียกว่า ปฐวีธาตุที่เป็นภายใน^๑

อุปาทินนกรูปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของเอิบอาบ มีความเอิบอาบ คือ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร หรือรูปชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นอุปาทินนกรูปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของเอิบอาบ มีความเอิบอาบ นี้ เรียกว่า อาโปธาตุที่เป็นภายใน^๒

^๑ ม.ม. ๑๓/๑๑๔ มหาวรรคโลวาทสูตร

^๒ ม.ม. ๑๓/๑๑๕ มหาวรรคโลวาทสูตร

อุปาทินนกรูปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของเราร้อน มีความเราร้อน ได้แก่ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้อบอุ่น ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้ทรุดโทรม ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้เราร้อน ธรรมชาติที่เป็นเครื่องย่อยสิ่งที่กินแล้ว ต้มแล้ว เคี้ยวแล้ว และลิ้มรสแล้ว หรือรูปชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นอุปาทินนกรูปซึ่งเป็นภายในเป็นของเฉพาะตน เป็นของเราร้อน มีความเราร้อน นี้เรียกว่า เตโชธาตุที่เป็นภายใน^๓

อุปาทินนกรูปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของพัดไปมา มีความพัดไปมา คือ ลมที่พัดขึ้นเบื้องบน ลมที่พัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในลำไส้ ลมที่เล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก หรือรูปชนิดใดชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของพัดไปมา มีความพัดไปมา นี้เรียกว่า วาโยธาตุที่เป็นภายใน^๔

อีก ๔ ส่วนเป็นนามขันธ์ที่มาอาศัยเกิดดับอยู่ในร่างกายนี้ เป็นสิ่งที่สามารถรับรู้อารมณ์ได้ ได้แก่ เวทนา

^๓ ม.ม. ๑๓/๑๑๖ มหาวรรคโลวาทสูตร

^๔ ม.ม. ๑๓/๑๑๗ มหาวรรคโลวาทสูตร

สัญญา สังขาร วิญญาณ

เวทนาขันธ์ เป็นความรู้สึก สุข ทุกข์ และอทุกขมสุข เกิดจากผัสสะเป็นครั้ง ๆ เมื่อกระทบผัสสะชนิดที่จะทำให้เกิดสุข สุขเวทนาจึงเกิดขึ้น กระทบผัสสะชนิดที่จะทำให้เกิดทุกข์ ทุกขเวทนาจึงเกิดขึ้น กระทบผัสสะชนิดที่จะทำให้เกิดอทุกขมสุข อทุกขมสุขเวทนาจึงเกิดขึ้น เกิดขึ้นเป็นครั้ง ๆ ตามเหตุ ดูกดตั้งต่อมน้ำในหนองน้ำที่เกิดขึ้นตอนฝนตก เกิดขึ้นแล้วแตกไป เป็นสิ่งไร้แก่นสาร เป็นสิ่งลม ๆ แล้ง ๆ เท่านั้น

สัญญาขันธ์ ความจำได้ ความกำหนดหมาย สีสัน เสียง สัมผัส คณ สัตว์ หญิง ชาย เป็นที่หมายรู้สำหรับสื่อสารกัน เก็บไว้เป็นข้อมูล แต่ข้อมูลโดยมากที่เก็บเอาไว้ผิดพลาดมาก เช่น นิจจสัญญา จำหมายว่าเที่ยง สุขสัญญา จำหมายว่าสุข อตตสัญญา จำหมายว่าตัวตน เป็นต้น สัญญานั้นเป็นสิ่งไร้แก่นสาร คอยหลอกลวงว่ามีจริงจัง ดุจพยับแดดที่เกิดบนถนน เมื่อมองดูเหมือนมีน้ำอยู่ข้างหน้า แต่โดยความเป็นจริงแล้ว หามีน้ำอยู่ไม่

สังขารชั้น เป็นสภาวะที่ปรุงแต่งจิตให้มีอาการแตกต่างกันไป ให้เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง มีทั้งฝ่ายโสภณะฝ่ายไม่ดี และฝ่ายที่เข้ากับใครก็เป็นอย่างนั้น เช่น โลภะ โทสะ โมหะ มัจฉริยะ วิจิกิจฉา นี่เป็นฝ่ายไม่ดี ครุทธา สติ หิริ โอตตปปะ ปัญญา นี่เป็นฝ่ายโสภณะ เจตนา วิริยะ ปิติ นี่เป็นฝ่ายที่เข้ากับใครก็เป็นอย่างนั้น เข้ากับฝ่ายดีก็ติดด้วย เข้ากับฝ่ายไม่ดีก็ไม่ดีไปด้วย เจตนาดีก็เป็นกุศล เจตนาไม่ดีเป็นอกุศล เป็นต้น สังขารนั้นถึงจะมีความหลากหลายอย่างนี้ แต่ก็ยังเป็นสิ่งอันไร้แก่นสารเหมือนกับชั้นอื่น ๆ จุดต้นกล้วยที่มีกาบมากมายแต่ก็ไม่มีแก่นอยู่ข้างใน หากคนต้องการแก่นไม้ ไปลอกกาบกกล้วยออกหาแก่น ทำยที่สุดแล้ว ก็ไม่มีแก่นพอจะเอาไปทำบ้านเรือนได้

วิญญาณชั้น เป็นประธานในการรู้แจ้งอารมณ์ทางทวารทั้ง ๖ ได้แก่ จักขุวิญญาณ โสทวิญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ และมโนวิญญาณ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีการกระทบอารมณ์ ตา กระทบ รูป จักขุวิญญาณก็เกิดขึ้น หู กระทบ เสียง โสทวิญาณก็เกิดขึ้น จมูก กระทบ กลิ่น ฆานวิญญาณก็เกิดขึ้น ลิ้น กระทบ รส ชิวหาวิญญาณก็เกิดขึ้น ใจ กระทบ ธรรมะ

มโนวิญญาณก็เกิดขึ้น เป็นกระบวนการที่รวดเร็วและเป็นอัตโนมัติ ไม่ได้เป็นเรื่องมีตัวตนอะไร เมื่อมองเห็นทางตาแล้ว ใจก็รับช่วงต่อ คิดนึกเกี่ยวกับเรื่องที่เห็นนั้นทันที วิญญาณเกิดดับรวดเร็วอย่างนี้จึงหลอกคนให้หลงได้ ดุจนกมายากลที่มีความเร็ว หลอกให้คนตุงงวยหรืออัครจริยใจ เพราะความรวดเร็วของเขา

รูปนาม ชั้น ๕ นี้อิงอาศัยกันและกันอยู่ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “กายของเรานี้คุ้มกันเป็นรูปร่าง ประกอบขึ้นจากมหาภูตรูป ๔ เกิดจากบิดามารดา เจริญวัย เพราะข้าวสุกและขนมสด ไม่เที่ยงแท้ ต้องอบ ต้องนวดเพ้น มีอันแตกกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา วิญญาณของเราอาศัยและเนื่องอยู่ในกายนี้”^๕

ชั้นทั้ง ๕ นี้เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนอันถาวรใด ๆ ไม่มีผู้มีอำนาจใหญ่อยู่ในนี้ **มันไม่อาจจะบังคับควบคุมเอาตามใจปรารถนาได้** ย่อมจะเป็นไปตามเหตุปัจจัยอยู่เสมอ เหตุปัจจัยบีบบังคับให้มันเป็นอย่างนั้น มันจึงเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ หากชั้น ๕ เป็นอัตตาตัวตนแล้วหรือมีอัตตาอยู่ในชั้น ๕ นี้แล้ว เราก็คงสามารถบังคับให้มัน

^๕ ที.สี. ๙/๒๓๔ สามัญญผลสูตร

เป็นไปอย่างใจปรารถนาได้ เช่นว่า ขอให้รูปจงหนุ่มและ
แข็งแรงอยู่อย่างนี้ อย่าได้แก่ ขอให้เวทนาจงสุข อย่า
เป็นทุกข์ ขอจงจำแต่เรื่องที่ดี เรื่องที่ไม่ดีอย่าได้จำ ขอ
จงคิดแต่เรื่องดี ๆ เรื่องไม่ดีอย่าคิด ขอจงรับรู้แต่สิ่งที่
ชอบใจ สิ่งที่ไม่ชอบใจอย่าได้รับรู้ ความจริง เราไม่อาจ
ทำเช่นนั้นได้ ชันธย้อมเป็นไปตามเหตุของมัน ไม่ว่าเรา
จะอยากให้มันเป็นเช่นนั้น หรือไม่อยากให้มันเป็นเช่นนั้น
นั้นก็ตาม ดังที่พระพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นอนัตตา ถ้ารูปนี้จักเป็นอัตตา
แล้วไซ้ รูปนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้
ในรูปว่า รูปของเราจะเป็นอย่างนี้ รูปของเราอย่าได้เป็น
อย่างนั้น ก็เพราะรูปเป็นอนัตตา ฉะนั้น รูปจึงเป็นไปเพื่อ
อาหาร และบุคคลย่อมไม่ได้ในรูปว่า รูปของเราจะเป็น
อย่างนี้ รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น แม้เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ ก็โดยทำนองเดียวกัน^๖

พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาเกี่ยวกับขันธ ๕
เพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่มีตัวตนอันถาวร ชีวิตหรือ
สิ่งที่สมมติเรียกว่า “สัตว์” “ตัวเรา” “ตัวเขา” นั้นเป็นเพียง

^๖ ส.ข. ๑๗/๕๙ อนัตตลักขณสูตร

ขันธ ๕ ที่รวมกันขึ้น มีลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มี
ความแปรปรวนเป็นธรรมดา จะได้เลิกเห็นผิด และเลิก
ยึดมั่นถือมั่นในขันธทั้ง ๕ นั้น ดังพระพุทธพจน์ที่พระองค์
สอนให้พิจารณาอยู่เสมอว่า

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนี้ว่า
อย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง

ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข

เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็น
ธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา
เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา

ข้อนี้ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้
ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา ย่อม
เบื่อหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสังขาร ย่อม
เบื่อหน่ายแม้ในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนด
เพราะคลายกำหนด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว
ก็รู้ ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์

แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็น
อย่างนี้อีกต่อไป^๗

สรุปความได้ว่า ชีวิต รูปนาม กายใจ เป็นสิ่งที่
เกิดขึ้นจากส่วนประกอบ ๕ ส่วน ที่เรียกว่าขันธ ๕ นั้น
เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเคลื่อนที่อยู่เสมอ ไม่มีส่วนไหนเที่ยง
แท้ถาวร ไม่มีส่วนไหนเป็นตัวตนและไม่มีตัวตนในขันธ
๕ นั้น ไม่อาจบังคับควบคุมเอาตามใจปรารถนาได้ มัน
เป็นสิ่งที่อันไร้แก่นสาร เอาเป็นที่พึ่งไม่ได้

ชีวิตนั้นโดยธรรมชาติเป็นทุกข์ เป็นธรรมะฝ่าย
สังขาร เกิดจากสิ่งที่ไม่เที่ยงหลาย ๆ สิ่งมาประชุมรวมกัน
ถึงจะดิ้นรนต่อสู้ด้วยความยากลำบากสักเพียงใด มันก็ไม่
อาจจะคงทนอยู่ในสภาพเดิมได้ เป็นปัญหาโดยตัวของ
มันเอง เป็นสิ่งที่ดูแล้วน่าสังเวช น่าสลดหดหู่ใจ เพราะ
ไม่อาจจะหาแก่นสารจากตัวมันได้ มีการเกิดรวมตัวกัน
ปรากฏขึ้นเพียงชั่วครู่ มีการแก่และตายไป แตกสลาย
แยกออกจากกัน แล้วก็เกิดใหม่ แล้วตายใหม่ วนเวียน
เป็นวงกลมไปอย่างนี้ไม่มีการหยุด เป็นวงกลมของชีวิต
ที่หมุนไปเรื่อย ๆ หาจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดไม่ได้ ชีวิต

^๗ ส.ข. ๑๗/๕๙ อนัตตลักขณสูตร

ที่วนเวียนเช่นนี้ จึงเป็นทุกข์ทรมานโดยตัวของมันเอง
ถูกไฟเผาอยู่เสมอ คือ ซาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์
โทมนัส อุปายาสะ การเกิดและดับไปนี้เป็นทุกข์ทั้งนั้น
ดังพระพุทธพจน์ว่า “ทุกข์นั้นแล เมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้น
ทุกข์เมื่อดับ ย่อมดับไป”^๘

เมื่อขันธรวมกันขึ้น ได้มีชีวิต เป็นความเกิด
แน่นอนว่าความแก่และความตายย่อมตามมา ความจริง
อันโหดร้ายอื่น ๆ ก็รวมลงในชีวิตนี้ นอกจากนั้น ยัง
เป็นทุกข์เพราะกิเลส คือตัณหาอุปาทานเพิ่มขึ้นมาอีก ทำให้
ดำเนินชีวิตไปด้วยความทุกข์ยากทรมาน

ชีวิตจึงเป็นผลพวงแห่งเหตุปัจจัยอันหลากหลาย
ไหลเรื่อยไปอยู่ในรูปกระแสของสิ่งอันไร้แก่นสาร เป็น
ผลรวมของขันธทั้ง ๕ ซึ่งแต่ละขันธก็ล้วนเปลี่ยนแปลง
และเป็นไปตามเหตุปัจจัยอยู่เสมอ ความจริงจึงไม่มีตัว
เราเกิด ไม่มีสัตว์บุคคลเกิด ไม่มีเราตาย ไม่มีสัตว์
บุคคลตาย มีแต่กองทุกข์ที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย เป็น
ความเกิดขึ้นของกองทุกข์ และเป็นความดับไปของกอง
ทุกข์เท่านั้น ดังคาถาของวชิราภิกษุณีว่า

^๘ ส.นิ. ๑๖/๑๕ กัจจานโคตตสูตร

เมื่อชนทั้งหลายมีอยู่ การสมมติว่าสัตว์ก็มีได้
เหมือนคำว่าธมมีได้เพราะประกอบส่วนต่าง ๆ เข้า
ด้วยกัน

อนึ่ง ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น
ทุกข์เท่านั้นดำรงอยู่และแปรผันไป
นอกจากทุกข์ ไม่มีสิ่งอื่นเกิดขึ้น
นอกจากทุกข์ ไม่มีอะไรดับไป^๙

ทุกข์ที่เกิดขึ้นนั้นมีเหตุปัจจัยที่หนุนเนื่องกันมาไม่มี
การขาดสาย และสืบเนื่องไปไม่มีการหยุด ไม่อาจจะ
วิงวอนร้องขอให้หยุดทุกข์ได้แม้สักเสี้ยววินาที ดุจดั่ง
เปลวไฟของตะเกียงที่ติดอยู่ตลอดเวลา เปลวไฟเกิดจาก
น้ำมันและไส้ มีผู้เติมน้ำมันและไส้อยู่เสมอติดต่อกันไป
ไม่ได้ขาด ไฟจึงลุกโพลงไม่มีการดับลง เปลวไฟนั้นเกิด
จากเหตุปัจจัยที่สืบเนื่องกัน ดูเหมือนเป็นอันเดิม แต่
ไม่ใช่อันเดิม กระแสชีวิตก็โดยทำนองเดียวกัน สืบต่อ
เป็นกระแสเดียวกัน แต่เป็นคนละชีวิต เป็นคนละรูป
คนละนาม หมุนวนเวียนเป็นวัฏสงสาร ว่าวนไม่มีทาง
สิ้นสุดเพราะความไม่รู้อริยสัจ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

^๙ ส.ส. ๑๕/๑๗๑ วชิราสูตร

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ ประการ
เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไป ตลอดกาลยาวนาน
อย่างนี้”^{๑๐}

แต่เพราะความเข้าใจผิด ไม่รู้ความจริงของชนทั้ง ๕
นี้ สัตว์ทั้งหลายจึงหลงรัก หลงยึดถือ เพลิดเพลินยินดี
ในชีวิต เป็นเหตุให้เกิดทุกข์วนเวียนซ้ำแล้วซ้ำเล่าไม่มี
การหยุด เป็นเรื่องของทุกข์ธรรมดาและเอาแน่เอานอนไม่
ได้ นำเหน็ดเหนื่อยเหลือเกิน การจะพ้นวิภวภูฏะ พ้นจาก
การวนเวียนอันแสนโหดร้ายนี้ ต้องไม่หลงรักชนทั้ง ๕ อัน
เป็นทุกข์ จะไม่หลงรักได้ ต้องมีปัญญาเห็นความจริง เมื่อ
ได้เห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ก็จะเบื่อหน่าย
คลายกำหนด หลุดพ้นจากมันได้

เหตุให้เกิดกระแสชีวิตอันเป็นทุกข์ ได้รูปและนาม
ขึ้นมาใหม่ เป็นชาติ ได้ชรา และมรณะ วนเวียนเป็น
วัฏฏะอยู่เสมอนี้ เป็นเพราะความไม่รู้อริยสัจ ไม่รู้จัก
ชีวิตดีพอ ไม่รู้ว่าชีวิตเป็นทุกข์ เป็นสิ่งไร้แก่นสารที่มา
จากเหตุปัจจัยอันมากมาย บริหารยากลำบากน่าเหน็ด
เหนื่อยและทุกข์ธรรมดา จึงหลงเข้าใจผิดและยึดถือว่า

^{๑๐} ส.ม. ๑๙/๑๐๙๑ ปฐมโกฏฐกัมมสูตร

เป็นตัวเป็นตน เป็นตัวเราเป็นของเรา เกิดต้นหาอุปาทาน
รักตัวเอง รักทุกข์ ยินดีเพลิดเพลินอยู่กับทุกข์ ก็ไม่
อาจพ้นจากทุกข์ไปได้

หากรู้ความจริงของชีวิต เห็นชีวิตเป็นความทุกข์ เลิก
รักทุกข์ ก็พ้นทุกข์ไปได้ ทั้งตัวทุกข์ ทั้งเหตุให้เกิดทุกข์นี้
ทั้งความดับสนิทของทุกข์ ทั้งหนทางข้อปฏิบัติเพื่อให้ถึง
ความดับสนิทของทุกข์ เป็นความจริงแห่งชีวิตนี้เอง ดังที่
พระพุทธพจน์ว่า

เทพบุตร เราไม่กล่าวที่สุดแห่งโลก ที่สัตว์ไม่เกิด
ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติว่า ฟังรู้ ฟังเห็น ฟังถึงได้
ด้วยการไป เราไม่กล่าวว่า การที่บุคคลยังไม่ถึงที่สุด
แห่งโลกจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

อนึ่ง เราบัญญัติโลก ความเกิดแห่งโลก ความดับ
แห่งโลก และข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับแห่งโลก ใน
ร่างกายที่มีประมาณวาหนึ่ง มีสัญญา มีใจนี้เอง^{๑๑}

^{๑๑} ส.ส. ๑๕/๑๐๗ โรหิตัสสสูตร

ความจริงแห่งชีวิต ก็คือ อริยสัจ ๔ ที่พระพุทธองค์
ทรงแสดงให้เห็นถึงความจริงของตัวชีวิตอันไม่น่าเพลิด
เพลินยินดี มีแต่ความทุกข์ยากทรมาน น่าสลดสังเวช
แสดงสาเหตุที่ทำให้กระแสชีวิตสืบทอดเนื่องกันยาวนานไม่
สิ้นสุด แสดงจุดสิ้นสุดแห่งชีวิต และแสดงหนทางให้ถึง
จุดสิ้นสุดแห่งชีวิต

คำว่า **อริยะ** แปลว่า **ประเสริฐ** ก็ได้ แปลว่า **ห่างไกล**
จากกิเลส **ห่างไกลข้าศึก** ก็ได้ ส่วนคำว่า **สัจจะ** นั้นแปลว่า
ความจริง

อริยสัจ แปลว่า **เป็นความจริงอันประเสริฐ** เพราะ
จริงแท้ ไม่แปรผัน มันเป็นความจริงอันสูงสุด เป็น
ความจริงอันเลิศสุด เป็นความจริงอันเด็ดขาด เป็น
ความจริงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ที่มันเป็นอย่างนั้น
เพราะมันไม่สามารถจะเป็นอย่างอื่นไปได้ ดังที่พระพุทธ
องค์ตรัสว่า “ข้อที่ว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ
นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็น
อย่างอื่น”^{๑๒}

^{๑๒} ส.ม. ๑๙/๑๐๙๐ ตถสูตร

ความจริงที่ประเสริฐนั้น เป็นความจริงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ยังคงเป็นจริงอยู่เสมอ พระพุทธเจ้าพระองค์นี้ก็ตรัสรู้ความจริงนี้ แล้วก็สอนเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตก็ตรัสรู้ความจริงนี้ สอนเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลายที่จะมีอีกในอนาคต ก็จะได้ตรัสรู้ความจริงนี้ แล้วก็สอนเรื่องนี้ แม่เหล่าอริยสาวกทั้งหลายผู้ศึกษาและปฏิบัติตาม เมื่อฝึกฝนจนพบเห็นความจริง ก็เห็นความจริงนี้ เห็นสิ่งเดียวกันนี้

ความจริงนั้นมีมาก พระพุทธเจ้าเป็นผู้มีปัญญามาก มีสัมพัตญาณ ทรงแบ่งรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง ความรู้ที่พระองค์นำมาบอกสอนและเปิดเผยนั้น คือ เรื่องอริยสัจ เพราะความรู้เรื่องอริยสัจนั้นมีประโยชน์ เป็นสิ่งจำเป็นและเพียงพอสำหรับคนหนึ่ง ๆ ในชาติหนึ่ง ๆ ที่จะศึกษาเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจ แล้วทำตนเองให้พ้นจากทุกข์ได้ถึงแม้พ้นทุกข์ไม่ทั้งหมด แต่ก็ได้ใช้ชีวิตอย่างประเสริฐ ชนิดที่เรียกว่า**พรหมจรรย์** เป็นชีวิตที่เป็นไปด้วยความเบาสบาย ปลอดภัย ราบเรียบ

พระองค์ทรงอุปมาว่า ความรู้ที่พระองค์ตรัสรู้นั้น เหมือนกับใบไม้บนต้นไม้ แต่ที่นำมาแสดงนั้นเหมือนกับ

ใบไม้ในกำมือ เพราะว่ามันจำเป็นและเพียงพอแล้วสำหรับคน ๆ หนึ่ง ในชาติหนึ่ง ๆ เป็นเบื้องต้นของการ**ประพาสพรหมจรรย์** เป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อการตรัสรู้ เพื่อความสงบระงับของกิเลส เพื่อพ้นทุกข์ และเพื่อถึง**พระนิพพาน** ดังที่พระองค์ตรัสสรุปว่า

สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราได้บอกว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เพราะเหตุไร เราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อ**นิพพาน**^{๑๓}

อีกอย่างหนึ่ง อริยสัจ แปลว่า **ความจริงที่ทำให้บุคคลเป็นผู้ห่างไกลจากกิเลส เป็นผู้ห่างไกลจากข้าศึก** กลายเป็นพระอริยเจ้า ห่างไกลจากตัณหา คือ ความอยากได้ ความต้องการด้วยความไม่รู้ ห่างไกลจากทิฏฐิ คือ ความเห็นผิดว่ามีตัวตน ว่ามีตัวเรา ว่ามีของเรา ว่ามีคนอื่น ว่ามีของคนอื่น ห่างไกลจากข้าศึกคือกองทุกข์ทั้งหลาย ไม่ต้องได้ชั้นธมาให้ทรมาน ไม่ต้องถูกหลอก

^{๑๓} ส.ม. ๑๙/๑๐๑ สีสาวานสูตร

ให้หัวหมอนวนเวียนไปตามรูป เวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ อีกต่อไป

อริยสัจมีอยู่ ๔ ข้อ ได้แก่
ข้อที่ ๑ ทุกขอริยสัจ
ข้อที่ ๒ ทุกขสมุทยอริยสัจ
ข้อที่ ๓ ทุกขนิโรธอริยสัจ
ข้อที่ ๔ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

ข้อที่ ๑ **ทุกขอริยสัจ** ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์
คำว่า ทุกข์ ในอริยสัจนี้ หมายถึง สิ่งที่เป็นของว่างเปล่า
จากตัวตน ปราศจากแก่นสารที่จะไปยึดถือเป็นตัวเป็นตนได้
เป็นสิ่งที่อิงอาศัยเหตุปัจจัยเกิด สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตาม
เหตุตามปัจจัย มันถูกปัจจัยทำให้เป็นไปอย่างนั้น มัน
ไม่เป็นตัวของตัวเอง มองดูแล้วก็น่าสังเวช เป็นภาระ
หนักสำหรับเราทั้งหลายที่ต้องบริหารจัดการให้มันพอเป็น
ไปได้ และเป็นที่ตั้งของความทุกข์ใจสำหรับบุคคลผู้ไม่รู้
เท่าทัน

โดยตัวของมันเอง ชีวิตเป็นตัวทุกข์ เป็นสังขารทุกข์
เป็นทุกข์ในแบบสังขาร เพราะมันล้วนแต่อิงอาศัยปัจจัยเกิด

เกิดมาแล้วก็เป็นภาระ ต้องดูแล ต้องบริหารจัดการให้
มันพอเป็นไปได้ เมื่อว่าโดยประเภทของทุกขอริยสัจแล้ว
พระพุทธเจ้าทรงจำแนกให้เห็นอาการของทุกข์ มีคำว่า ชาติ
ปิ ทุกขา เป็นต้น ดังพระพุทธพจน์ว่า

ทุกขอริยสัจ เป็นอย่างไร

คือ แม่ชาติ (ความเกิด) ก็เป็นทุกข์ แม่ชรา (ความ
แก่) ก็เป็นทุกข์ แม่ภรรณะ (ความตาย) ก็เป็นทุกข์ แม่โสกะ
(ความโศก) แม่ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความ
ทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) อุปายาส (ความคับแค้น
ใจ) ก็เป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์
ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ปราภณนา
สิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นก็เป็นอย่างนั้นก็เป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานขันธ์ ๕
เป็นทุกข์ นี้เรียกว่า ทุกขอริยสัจ^{๑๔}

ชีวิต หรือรูปนาม หรือขันธ์ ๕ ที่ได้มานั้นเป็นทุกข์
เป็นสิ่งที่ปัญหาโดยตัวของมันเอง เพราะมันเป็น
สังขารธรรมที่เกิดขึ้นและเป็นไปตามเหตุปัจจัย มีทั้ง**ทุกข์**
โดยตรงที่ต้องได้อย่างแน่นอนเสมอไม่ว่าจะเกิดในภพภูมิใด
ได้แก่ ชาติ ชรา ภรรณะ ไม่ว่าเกิดในภพภูมิใดก็ต้องแก่

^{๑๔} อ.ต.ก. ๒๐/๖๒ ดิถีฉายตนสูตร

และต้องตายทั้งนั้น แม้เกิดเป็นเทวดาหรือพรหม ซึ่งเป็นภพภูมิที่มีความสุขมาก แต่ก็ต้องแก่และตายเช่นเดียวกัน **การเกิดทุกคราวก็เป็นทุกข์ทุกคราวไป** ดังพระบาลีที่ว่า *ทุกฺขา ชาติ ปฺนปฺปฺนํ* ตัวชีวิตจึงเป็นทุกข์และถูกไฟคือชาติขรามรณะเผาอยู่เสมอ ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงให้เป็นสุข เป็นทุกข์ที่สัจจะทุกหมู่เหล่าไม่สามารถหลีกเลี่ยงไปได้

และยังมี**ทุกข์โดยอ้อม** ซึ่งจะมีมากหรือน้อยก็แล้วแต่การดำเนินชีวิตว่ามีความถูกต้องหรือผิดพลาด หากผิดมากก็ทุกข์ หากผิดน้อยก็ทุกข์น้อย ได้แก่ โสกะ ปรีเหวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสะ เมื่อเกิดมาแล้ว ก็ย่อมมีเรื่องให้เศร้าโศก คร่ำครวญ ไม่สบายกาย ไม่สบายใจ คับแค้นใจ ไปตามส่วน

และยังมี**ทุกข์ที่เกิดมาจากตัณหา** ได้แก่ ทุกข์เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พอใจ ทุกข์เพราะประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักที่พอใจ ทุกข์เพราะปรารถนาแล้วไม่ได้สมปรารถนา

พระพุทธองค์ทรงแจกแจงให้เห็นภาพโดยชัดเจนว่าทุกข์นั้นคืออะไร ความเกิดนั้นมีจริง เป็นทุกข์จริง แต่ไม่มีคนเกิด ไม่มีสัตว์เกิด ไม่มีผู้หญิง ไม่มีผู้ชาย ไม่มีหมา มีแมวอะไร แต่ความเกิดนั้นเป็นทุกข์จริง เป็นภาระจริง เกิดมาแล้วก็ได้รูปได้นามที่เรียกว่า **ขันธทั้ง ๕** เป็นตัวทุกข์นั้นแหละเกิด

ความแก่ก็มีจริง ๆ เป็นทุกข์จริง ๆ ความแก่มานำมาซึ่งภาระมากมาย เพราะโดยตัวของมันเอง มันเป็นตัวทุกข์ และเป็นที่ตั้งของความทุกข์ ความตายก็มีจริง ๆ เหมือนกัน เป็นทุกข์จริง ๆ เป็นที่ตั้งของความทุกข์ และก่อให้เกิดความทุกข์ใจแก่ผู้พบเห็น น่าอเนจอนาถ เหลือเกิน อุตส่าห์แสวงหาเงินทอง แสวงหาชื่อเสียง แสวงหาการยอมรับ ได้สิ่งนั้นสิ่งนี้มากมาย บางครั้งก็ไปทำทุจริตเพื่อให้ได้มา ท้ายที่สุด ตายแล้วก็เอาอะไรไปไม่ได้สักอย่างเดียว อันนี้เป็นทุกข์ที่แน่นอน ต้องประสบกันทุกคน และเกิดในทุกภพชาติ ส่วนโสกะ ปรีเหวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสะ นี่ก็เป็นทุกข์ บางคนมาก บางคนน้อย ในบางภพภูมิอาจจะไม่มีเลยก็ได้

ความประทับใจกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ เช่น พบหน้าคนที่ไม่ชอบ ตกงาน บ้านเมืองไม่สงบ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ เช่น พลัดพรากจากพ่อแม่ ทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้ถูกคดโกงไป ลูกเมียญาติพี่น้องตายจากไป ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นก็ เป็นทุกข์ เช่น ไม่อยากป่วยก็ป่วย ไม่อยากเครียดก็เครียด อยากจะมีแต่ความสุขก็ยังได้ประสบกับความทุกข์อยู่บ่อยๆ

ทุกข์มันมากมายเหลือจะนับ **ไม่ใช่เฉพาะตัวเราคนเดียวที่เป็นทุกข์ คนอื่น ๆ สัตว์อื่น ๆ ก็เป็นทุกข์** ยิ่งสัตว์ที่เกิดในอบาย พิจารณาดูแล้วจะเห็นว่าเป็นทุกข์อย่างแสนสาหัสเหลือเกิน หรือแม่เทวดาและพรหม ที่เห็นว่าสุขสบาย แต่ท้ายที่สุดก็ต้องจบชีวิตเช่นนั้นลงอย่างน่าเสียดาย และต้องได้ชีวิตใหม่ในที่อื่นเอาแน่เอานอนไม่ได้ที่น่าหวาดเสียว

ว่าโดยรวบย่อแล้ว อุปาทานชั้นทั้ง ๕ คือ รูปชั้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น วิญญาณชั้น อันได้เป็นผลที่ได้มาจากความยึดมั่นถือมั่นเดิม ๆ และเป็นที่ตั้งของความยึดมั่นถือมั่นใหม่ ๆ นี้ เป็นทุกข์ **ชีวิตที่**

ถูกความยึดมั่นถือมั่นชักพาให้ไปทำสิ่งต่าง ๆ พิสูจน์ตนเอง หานั่นหานี่มากมาย ที่แท้จริงเป็นแค่ตัวทุกข์เท่านั้น

ดังนั้น การได้รูปได้นาม ได้ชั้นทั้ง ๕ มา มัน เป็นภาระหนักตามกฎธรรมชาติ ต้องบริหารให้มันพอเป็นไปได้ สำหรับคนที่ยังไม่รู้ มันเป็นที่ตั้งของความทุกข์ใจและความยากลำบากเพิ่มขึ้นอีก ทำให้เกิดความเครียด ความวิตกกังวล ความห่วงใย หงุดหงิด เป็นทุกข์เจ็บปวด ขึ้นมาในชีวิตมากมาย เพราะเขากลัวความเป็นจริง กลัวจะพลัดพราก กลัวจะเสียตำแหน่ง กลัวสามีจะทิ้ง กลัวจะหมดเงิน กลัวจะเจ็บป่วย กลัวจะตาย กลัวคนจะด่า กลัวจะถูกนินทา กลัวจะตกงาน กลัวอะไรต่าง ๆ มากมาย ทั้ง ๆ ที่สิ่งที่เขากลัวทั้งหมดนั้นคือความจริง สรุปว่า กลัวทุกข์ แต่ความจริงกายกับใจมันคือตัวทุกข์

ทุกขอรียสัจนี้พระพุทธเจ้าบอกความจริงให้ทราบ ว่าความจริงมันเป็นธรรมดา เป็นธรรมชาติของมันอย่างนั้น ตัวทุกข์นั้น มันมีจริง แต่ตัวเราผู้เป็นทุกข์นั้น มันไม่มีความเกิดนั้นมิจริง เป็นทุกข์จริง แต่ตัวเราผู้เกิด เป็นสัตว์

ที่เกิด เป็นหญิง เป็นชาย ไม่มีจริง ความตายนั้นก็มีจริง เป็นทุกข์จริง แต่ตัวเราผู้ตายนั้น มันไม่มี ให้เรามอง เห็นความจริงว่า สิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายทั้งปวงนั้น มันเป็นแค่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย **ทุกข์เป็นสิ่งที่ควรรู้** ดังที่พระพุทธพจน์ว่า “จักขุเกิดขึ้นแล้ว ญาณเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ทุกขอริยสัจนี้ควรกำหนดรู้” ^{๑๕}

สรุปว่า ชีวิต รูปกับนาม กายกับใจ ชั้นทั้ง ๕ นั้น เป็นสิ่งที่มันขึ้นและขึ้นไปตามเหตุตามปัจจัย มาจากความเปลี่ยนแปลงแล้วก็เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตามกระบวนการแห่งปัจจุสมุปบาทฝ่ายเกิดทุกข์ ส่วนตัวเราจริง ๆ นั้น ไม่มี สิ่งใดที่เกิดจากเหตุปัจจัย เหตุปัจจัยที่ทำให้มันเกิดล้วนแต่ไม่เที่ยง สิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัยที่ไม่เที่ยง จะให้มันคงที่คงทนอยู่ตลอดไป ให้มันดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์แบบ ย่อมทำไม่ได้ มันจึงมีทุกข์อยู่ในตัวของมันเอง สังขารทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ เป็นตัวทุกข์ ล้วนแต่ไม่มีตัวไม่มีตน มันเป็นอนัตตา ไม่สามารถบังคับบัญชาเอาได้

^{๑๕} ส.ม. ๑๙/๑๐๘๑ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

ข้อที่ ๒ **ทุกข์สมุทัย** แปลว่า เหตุให้เกิดทุกข์ โดยทั่วไป พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า ได้แก้ตัณหา เพราะตัณหาเป็นตัวอกหน้า แสดงตัวได้เด่นชัดที่สุด ดังพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกข์สมุทัยอริยสัจ คือ ตัณหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความเพติดเพลินและความกำหนัด มีปกติให้เพติดเพลินในอารมณ์นั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา” ^{๑๖}

เมื่อไม่รู้อริยสัจ ไม่เข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ก็มีความอยาก มีความต้องการ คาดหวังว่า ถ้าได้รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส มีตำแหน่ง ได้รับการยอมรับแล้วจะทำให้มีความสุข คิดว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เราได้มา รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ชื่อเสียง การยอมรับของสังคม อะไรต่าง ๆ เหล่านั้น ล้วนเป็นเครื่องประดับ ทำให้เรามีหน้ามีตา ดูดี ทำให้เราเป็นสุข นี่เป็นความอยากชนิดหนึ่งเรียกว่า **กามตัณหา** แต่โดยแท้จริง สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นมันเป็นภาวะ ขนาดตัวเรานี้ยังเป็นตัวทุกข์เลย มีภาวะให้ต้องดูแลมากมาย สิ่งที่เราเข้าไปเกี่ยวข้อง รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เงินทอง ตำแหน่ง หรือการยอมรับ ก็ล้วนเป็น

^{๑๖} ส.ม. ๑๙/๑๐๘๑ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

ภาระทั้งนั้น เรามีอะไรขึ้นมา เป็นอะไรขึ้นมา ก็ล้วนแต่เป็นภาระ ให้ต้องจัดแจง ต้องจัดการให้มันพอเป็นไปได้ ล้วนแต่ต้องเหนื่อยไปกับมันทั้งนั้น มันไม่ใช่เครื่องประดับ หรือไม่ใช่สิ่งที่จะทำให้เราเป็นสุขได้จริง

ภวตณหา ความอยากมี อยากเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อยากให้มันถาวร คงที่ คงทน ตายตัว แน่แน่นอน อย่างนั้นตลอดไป เกิดกับ**สัสสตทิฏฐิ** ความเห็นผิดว่าเที่ยง บางคนเข้าฌานแล้วก็ชอบอย่างนั้น คิดว่า อย่างนี้ประสบความสำเร็จแล้ว ดีแล้ว นิ่งแล้ว สบายแล้ว นี่ก็เป็นภวตณหา ความอยากมี อยากเป็น อยากให้เป็น สภาวะอย่างใดอย่างหนึ่ง พอได้มีได้เป็นแล้ว ก็อยากจะทำให้มันคงที่อยู่อย่างนั้นนาน ๆ

วิภวตณหา เป็นความอยากที่เกิดกับ**อจุเจตทิฏฐิ** ความเห็นผิดว่าชาติสูญ ความเห็นว่ามันไม่มี มันไม่เป็น อย่างนั้นอย่างนี้ พอใจความไม่มี พอใจความไม่เป็นนั้น

ความอยากเหล่านี้ทั้งหมด ล้วนเกิดมาจากความไม่รู้ทุกข์ตามความเป็นจริง ไม่รู้ว่าสิ่งต่าง ๆ มันเป็นภาระ

ให้ความสุขจริง ๆ ไม่ได้ ก็คิดว่ามันเป็นเครื่องประดับ คิดว่าเป็นตัวดีตัววิเศษ ตัวที่จะทำให้เราเป็นสุขได้ ก็เกิดถามตณหา

ไม่รู้ความจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นล้วนแต่อิงอาศัยปัจจัยเกิด มันเกิดขึ้นเมื่อมันมีเหตุ ก็เห็นผิดว่า มันชาติสูญ เมื่อใดเห็นตามความเป็นจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเกิดขึ้นเมื่อมีเหตุปัจจัย ความเห็นผิดว่าชาติสูญก็หมดไป

ไม่รู้ความจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นล้วนดับไปเมื่อหมดเหตุ ก็เห็นผิดว่าเที่ยง เมื่อใดที่เห็นตามความเป็นจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นล้วนดับไปเมื่อหมดเหตุ ความเห็นผิดว่าเที่ยงก็หมดไป

ถ้ากล่าวถึงเหตุให้เกิดทุกข์อย่างเต็มรูปแบบ ทุกข์อันไร้ตัวตนนี้ เกิดจากกระแสแห่งเหตุปัจจัยในปัจจุสมุปบาทฝ่ายสมุทยวาระ ดังพระพุทธพจน์ว่า

ทุกขสมุทัยอริยสัจ เป็นอย่างไร

คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี
 เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี
 เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี
 เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี
 เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี
 เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี
 เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี
 เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี
 เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี
 เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี
 เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ
 ปริเทวะ ทุกข์
 โทมนัส อุปายาส
 จึงมี

กองทุกข์ทั้งมวลนี้มีความเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้
 นี้เรียกว่า ทุกขสมุทัยอริยสัจ^{๑๗}

^{๑๗} อ.ติ.ก. ๒๐/๖๒ ติตถายตนสูตร

จากกระบวนการนี้ เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร คือ การทำกรรมดีบ้าง ไม่ดีบ้าง และกรรมที่ทำเอาไว้แล้วก็ก่อให้เกิดวิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา เมื่อมีความรู้สึกต่ออารมณ์ต่าง ๆ แล้วเนื่องจากขาดสติปัญญา ก็เกิดตัณหา อุปาทาน ไปกระทำเพื่อตัวเอง เป็นภพ แล้วได้ชาติ ชรามรณะ และทุกข์อื่น ๆ ติดตามมา วนเวียนเป็นวงกลมอยู่อย่างนี้หาทางออกจากวงกลมไม่ได้

เพราะไม่รู้ไม่เห็นตามความเป็นจริง ก็เกิดความอยากเลยเป็นเหตุให้เกิดทุกข์วนเวียน พากายพาใจนี้ไปทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยอำนาจตัณหาอุปาทาน ก่อภพ ก่อชาติ ก่อกองทุกข์ขึ้นมาไม่สิ้นสุด วนเวียนไปเรื่อย ๆ ได้กายได้ใจ อันเป็นกองทุกข์มาใหม่ ๆ เกิดซ้ำแล้วซ้ำเล่า เกิดมาแล้วตาย เกิดมาแล้วตาย ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ประสพทุกข์ทรมานตายทับถมแผ่นดินกันมายาวนานเหลือเกิน **เหตุแห่งทุกข์นี้จึงควรละเสีย** ดังพระพุทธพจน์ว่า “จักขุเกิดขึ้นแล้ว ญาณเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยได้ พังมาก่อนว่า ทุกขสมุทัยอริยสัจนี้ควรละ”^{๑๘}

^{๑๘} ส.ม. ๑๙/๑๐๘๑ รัชมัจจกัปปวัตตนสูตร

สรุปว่า เหตุให้เกิดชีวิตอันเป็นทุกข์นี้ มีหัวหน้าหลัก ๆ อยู่ ๒ อย่าง คือ **อวิชชา** ความไม่รู้หรือริยสัจ ไม่รู้ข้อเท็จจริงของชีวิตอย่างครบถ้วนทุกแง่ทุกมุม พอไม่รู้จักชีวิตดีพอ ก็ทำให้หลงเข้าใจผิด ไปเห็นว่า เป็นตัวเป็นตน เป็นเรา เป็นของเรา เป็นของดี ของวิเศษ ของสุข ของน่าเอา และ **ตัณหา** ความเพติดเพลินยินดี เมื่อเกิดความหลงเพติดเพลินยินดีในชีวิต ยินดีในทุกข์ รักทุกข์ ก็เป็นเหตุให้เกิดความยึดถือในทุกข์ ไม่ยอมปล่อยทุกข์ ก่อให้เกิดการกระทำเพื่อให้ได้ทุกข์ที่มีรูปร่างหน้าตาต่าง ๆ กันออกไป วนเวียนไปเรื่อย ๆ

ข้อที่ ๓ **ทุกข์นิโรธ** แปลว่า ความดับทุกข์ ความไม่มีทุกข์ สภาวะไร้ทุกข์ โดยสภาวะได้แก่พระนิพพานโดยทั่วไป ได้แก่ ความดับโดยการสำรอกให้หมดโดยไม่มีส่วนเหลือซึ่งตัณหานั่นแหละ ตามพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกข์นิโรธหรือริยสัจ คือ ความดับตัณหา ไม่เหลือด้วยวิราคะ ความสละ ความสละคืน ความพ้นความไม่อาลัยในตัณหา” ^{๑๙}

^{๑๙} ส.ม. ๑๙/๑๐๘๑ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

นิโรธนี้กล่าวโดยการขยายความแยกเป็น ๕ อย่างตามที่ท่านพระสารีบุตรแสดงไว้ในคัมภีร์ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ซึ่งมีชื่อหลายอย่าง เป็นวิเวก ๕ บ้าง วิราคะ ๕ บ้าง นิโรธ ๕ บ้าง โวสัคคคะ ๕ บ้าง ได้แก่

๑. **วิกขัมภณนิโรธ** แปลว่า ดับด้วยการข่มไว้ หมายถึง การข่มกิเลสไว้ไม่ให้เกิดขึ้นด้วยกำลังของจิตขณะที่ทำสมาธิ ในฌานระดับใดระดับหนึ่ง ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน

๒. **ตัทธกนิโรธ** แปลว่า ดับด้วยเหตุ นั่น ๆ หมายถึง ดับกิเลสตัณหาได้ในตอนที่จิตเป็นสมาธิแล้วเจริญวิปัสสนา กิเลสไม่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว

๓. **สมุจเฉทนิโรธ** แปลว่า ดับโดยเด็ดขาด หมายถึง การตัดกิเลสให้สิ้นเชิงด้วยอริยมรรคในขณะที่มีมรรคจิตเกิดขึ้น กิเลสใดที่ตัดได้มรรคแล้ว ก็จะไม่เกิดขึ้นอีกเลย จนกระทั่งสูงสุดเป็นอรหัตตมรรค ตัดกิเลสได้ทั้งหมด

๔. **ปฏิบัติสัทธาธิโร** แปลว่า ดับโดยสงบระงับ หมายถึง ผลจากการตัดกิเลสได้ในผลจิต ได้รับผลต่อมาจากมรรคจิตโดยไม่มีระหว่างกัน

๕. **นิสสรณนิโร** แปลว่า ดับโดยสลัดออกไปเสียได้ หมายถึง พระนิพพานซึ่งเป็นสภาวะที่ออกไปพ้นจากกองทุกข์ ออกไปพ้นจากนามรูป พ้นจากความเกิดความแก่ ความเจ็บ ความตาย^{๒๐}

ในทุกขสมุทัยอย่างเต็มรูปแบบนั้น ได้แก่ ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายสมุทยวาระ หากแสดงทุกขนิโรธในทางตรงข้ามกับทุกขสมุทัย ก็ได้แก่ ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายนิโรธวาระ ดังพระพุทธพจน์ว่า

ทุกขนิโรธอริยสัจ เป็นอย่างไร

คือ เพราะอวิชชาสำรอกดับไป สังขารจึงดับ

เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ

เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ

เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ

^{๒๐} คุฎฎายละเฉียดใน ขุ.ป. ๓๑/๒๔ มัคคังคนิทเทส

เพราะสฬายตนะดับ

ผัสสะจึงดับ

เพราะผัสสะดับ

เวทนาจึงดับ

เพราะเวทนาดับ

ตัณหาจึงดับ

เพราะตัณหาดับ

อุปาทานจึงดับ

เพราะอุปาทานดับ

ภพจึงดับ

เพราะภพดับ

ชาติจึงดับ

เพราะชาติดับ

ชรา มรณะ โสกะ

ปริเทวะ ทุกข์

โทมนัส อุปายาส

จึงดับ

กองทุกข์ทั้งมวลนี้ย่อมมีความดับด้วยอาการอย่างนี้
นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธอริยสัจ^{๒๑}

ทุกขนิโรธตามที่พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ ตั้งแต่เริ่มต้นคือ เป็นความสิ้นกิเลสตัณหา ทำตัณหาให้หมดสิ้นไปด้วยมรรค ถ้าแบบสูงสุดโดยสภาวะก็เป็นพระนิพพาน **ทุกขนิโรธนี้เป็นสิ่งที่ควรกระทำให้แจ้ง** ดังพระพุทธพจน์ว่า “จักขุเกิดขึ้นแล้ว ญาณเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว

^{๒๑} อ.ติ.ก. ๒๐/๖๒ ดิตถายตนสูตร

วิชาเกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ทุกขนิโรธอริยสัจนี้ควรทำให้แจ้ง”^{๒๒}

สรุปว่า ทุกขนิโรธ ได้แก่ ความสิ้นอริสา ความสิ้นตัณหา ความดับให้สิ้นไปไม่เกิดอีกด้วยอริยมรรค อริสาและตัณหาดับหมดสิ้นไม่มีเชื้ออีกด้วยอรหัตตมรรค โดยสภาวะได้แก่พระนิพพาน

ข้อที่ ๔ **ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา** แปลว่า ข้อปฏิบัติที่ทำให้ถึงทุกขนิโรธ คือ การประพฤติพรหมจรรย์ตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ อันทำให้เกิดดวงตา ทำให้เกิดญาณปัญญา ที่พระพุทธรเจ้าประกาศเอาไว้ ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นถูกต้อง เห็นสอดคล้องกับอริยสัจทั้ง ๔ รู้ว่า อุปาทานชั้น ๕ นี้เป็นทุกข์ ตัณหานี้เป็นทุกข์สมุทัย พระนิพพานนี้ทุกขนิโรธ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

^{๒๒} ส.ม. ๑๙/๑๐๔๑ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริถูกต้อง ความคิดที่ถูกต้อง คิดจะพรากตนเองออกมาจากสิ่งที่เคยยึดถือเอาไว้ ไม่คิดพยาบาท ไม่คิดเบียดเบียน

สัมมาวาจา คือ คำพูดถูกต้อง งดเว้นการพูดเท็จ หุจจิต งดเว้นจากการพูดโกหก งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากคำพูดส่อเสียด งดเว้นจากคำพูดเพ้อเจ้อ

สัมมากัมมันตะ คือ การกระทำทางกายถูกต้อง งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม

สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง ทำอาชีพที่เหมาะสม สำหรับฆราวาสก็ละอาชีวะที่ผิด งดเว้นอาชีวะค้าขายสัตว์ ค้าขายมนุษย์ ค้าขายยาพิษ ค้าขายอาวุธ ค้าขายของมีเนมา สำหรับพระภิกษุทั้งงดเว้นการแสวงหาที่ไม่เหมาะสมต่าง ๆ มีการหลอกลวง การเป็นหมอดู ทำนายทายทักเป็นต้น แสวงหาด้วยการบิณฑบาตเลี้ยงชีพ

สัมมาวายามะ คือ ความเพียรถูกต้อง เพียรป้องกันกิเลสที่ยังไม่เกิด เพียรละกิเลสที่เคยเกิดขึ้นแล้ว เพียรทำให้กุศลเกิด และเพียรทำให้กุศลเจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนเต็มสมบูรณ์

สัมมาสติ คือ ความระลึกรู้ถูกต้อง ให้มีสติระลึกรู้อยู่ที่กายที่ใจของตนเอง ตามรู้กาย ตามรู้เวทนา ตามรู้จิต ตามรู้ธรรม

สัมมาสมาธิ คือ ความตั้งใจมั่นถูกต้อง ทำจิตใจให้มีสติที่ต่อเนื่อง สัจจจากามคุณ สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลาย มีความปิติและสุขที่เกิดจากวิเวกอยู่ เข้าปฐมฌาน หุตยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน^{๒๓}

อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการนี้ เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้ถึงทุกขนิโรธ ไม่มีทุกข์อีกต่อไป ถ้าสูงสุด อริยมรรคสมบูรณ์ จบพรหมจรรย์แล้ว ก็เป็นพระอรหันต์หมดทุกข์ไปโดยสิ้นเชิง ส่วนผู้ที่ยังไม่สมบูรณ์ ก็เป็นพระอริยเจ้าระดับต่าง ๆ กองทุกข์ก็ยังเหลืออยู่บ้าง แต่ก็

^{๒๓} คุุวาละเอียดใน ที.ม. ๑๐/๔๐๒ มหาสติปัฏฐานสูตร

น้อยมาก พระโสดาบันมาเกิดในกามภูมิได้อีกอย่างมาก ๗ชาติ พระสกทาคามีมาเกิดในกามภูมิในอีก ๑ ชาติ พระอนาคามีไม่มาเกิดในกามภูมิอีกเลย ท่านไปเกิดในพรหมโลกแล้วจะปรินิพพานในที่นั้นนั่นเอง **ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา**นี้เป็น**ธรรมที่ควรเจริญให้มีขึ้น** ดังพระพุทธพจน์ว่า “จักขุเกิดขึ้นแล้ว ญาณเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้**ควรเจริญ**”^{๒๔}

อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เป็น**มัชฌิมาปฏิปทา** ทางสายกลางที่เข้าไปในความสุดขั้ว ๒ ด้าน คือ ไม่หลงมัวเมาหมกมุ่นอยู่ในกามคุณ และไม่ฝืนพยายามทำตนให้ลำบากโดยเปล่าประโยชน์ เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่งเพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน^{๒๕}

นอกจากพระพุทธเจ้าจะทรงแสดงจำแนกให้เรารู้ว่าอะไรคือทุกข์ อะไรคือทุกข์สมุทัย อะไรคือทุกขนิโรธ อะไร

^{๒๔} ส.ม. ๑๙/๑๐๘๑ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

^{๒๕} คุุวาละเอียดใน ส.ม. ๑๙/๑๐๘๑ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

คือทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาแล้ว พระองค์ยังบอกกิจหน้าที่ หรือสิ่งที่ต้องกระทำต่ออริยสัจแต่ละข้อ ๆ เอาไว้ด้วย ซึ่ง ผู้ปฏิบัติธรรมต้องพยายามฝึกฝนให้รู้ และทำกิจให้ถูกต้องต่ออริยสัจแต่ละข้อ ดังนี้

ทุกขอริยสัจเป็น**ปริยญฺเวยยธรรม** ธรรมที่ควรรอบรู้ ควรทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้ง ให้เห็นว่ามันเป็นตัวทุกข์ มันไม่มีตัวไม่มีตน ให้รู้จักมันตามที่เป็นจริงว่า มันเป็นเพียงแต่นามกับรูป กายกับใจ ชันธ์ทั้ง ๕ มีเหตุปัจจัย พร้อมก็เกิด เกิดแล้วก็ดับไป เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ควรที่จะเบื่อหน่าย คลายกำหนดจากมัน ควรรู้จักมันตามที่เป็นจริง เรียกว่า**ปริยญฺกกิจ**

อวิชชาและตัณหาอุปาทาน นี่เป็นธรรมะที่ควรละ เรียกว่า**ปหัตถ์พพธรรม** ละได้โดยการฝึกฝนให้เกิดความรู้ ู้ความจริงของทุกข์ เมื่อรู้ความจริงของทุกข์แล้ว ความปรารถนาหรือความอยากด้วยความไม่รู้ ก็จะหมดไป ถูก ละได้ ทำ**ปหานกิจ** ไม่ได้ละทุกข์ แต่ละทุกข์สมุทัย คือ ละตัณหา ละความอยากได้ ละความต้องการ ละความหวังผลด้วยความไม่รู้

ทุกขนิโรธนั้นเป็น**สังกัณิการัตถ์พพธรรม** ธรรมะที่ควรกระทำให้แจ้ง ทำให้ใจได้ไปสัมผัส ไปรับรู้ ให้เป็นอารมณ์ของจิต เป็น**สังกัณิการิกกิจ**

ส่วนอริยสัจข้อที่ ๔ คือ **ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา** ข้อปฏิบัติที่จะทำให้ถึงทุกขนิโรธ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น เป็น**ภาเวตถ์พพธรรม** ธรรมะที่ควรฝึกฝนทำให้เกิดขึ้น ถ้าเกิดขึ้นแล้วก็ทำให้เจริญก้าวหน้าจนเต็มสมบูรณ์ ทำ**ภาวนากิจ**

สัมมาจิตฺตกับสัมมาสังกัปปะเป็นองค์ฝ่าย**ปัญญา** แต่ปัญญาจะเจริญงอกงามจนสมบูรณ์ได้ ก็ต้องอาศัยพื้นฐานที่ดี คือ**ศีล** ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ศีลนี้เป็นเหมือนแผ่นดิน เมื่อมีแผ่นดินแล้ว จะปลูกข้าว หรือทำการงานใด ๆ ก็เป็นไปได้ แต่ถ้าไม่มีแผ่นดินก็ทำไม่ได้ เพราะไม่มีที่ยืน ไม่มีที่ตั้ง ส่วนองค์ฝ่าย**สมาธิ** ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ นี่เป็นกำลังของจิต จะชำระจิตให้บริสุทธิ์ ปลอดภัยจากนิวรณ์ต่าง ๆ ทำให้จิตนั้นมีความเบิกบาน ผ่องใส เบาสบาย ปลอดภัย เป็นจิตที่ไม่มีอุปกิเลส อ่อนโยน ชัดตรง

เหมาะสำหรับนำมาใช้งานในด้านปัญญา ดังที่ธัมมทินนา
ภิกษุณีกล่าวตอบวิสาขอุบาสกว่า

พระผู้มีพระภาคไม่ทรงจัดชั้น ๓ ประการ เข้าใน
อริยมรรคมีองค์ ๘ แต่ทรงจัดอริยมรรคมีองค์ ๘ เข้าใน
ชั้น ๓ ประการ คือ

๑. สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ
ทรงจัดเข้าในศีลชั้น

๒. สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ทรง
จัดเข้าในสมาธิชั้น

๓. สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ ทรงจัดเข้าใน
ปัญญาชั้น^{๒๖}

สรุปความว่า คำสอนเรื่องอริยสัจ ๔ ทำให้รู้จัก
ความจริงของชีวิตที่ครอบคลุมตั้งแต่ต้นจนจบ เป็น
ความจริงที่บอกให้ทราบว่า ชีวิตมาได้อย่างไร ชีวิตหมด
ไปได้อย่างไร ทุกข์เกิดได้อย่างไร ทุกข์ดับสนิทไป ไม่
เกิดอีกได้อย่างไร และได้รู้จักวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อ
ความจริงแต่ละอย่าง เป็นธรรมะที่เบื้องต้นของการปฏิบัติ

^{๒๖} ม.ม. ๑๒/๔๖๒ จุฬาทิลลสุตฺร

อันเป็นเหตุให้เกิด**ปัญญาสัมมาทิฐิ** ทำให้ถึงความสิ้นไป
แห่งทุกข์ทั้งปวงในที่สุด

สรุปสัจจะแห่งชีวิต

จากที่ได้กล่าวถึงชีวิต รูปนาม ชั้น ๕ และอริยสัจ
พอสรุปความสัมพันธ์ได้ว่า ชีวิตเป็นส่วนประกอบของรูป
กับนาม แยกแยะให้เห็นความไม่มีตัวตนโดยชั้น ๕ ได้แก่
รูปชั้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น วิญญาณ
ชั้น ซึ่งเป็นกองแห่งสิ่งอันไร้แก่นสาร เปลี่ยนแปลง
เคลื่อนไหวอยู่เสมอ เป็นไปตามกระแสปฏิบัติสมุพบาท
ฝ่ายสมุททวาระ หมุนเป็นวงกลมวนเวียน เกิด แก่ ตาย
และมีปรากฏการณ์ขึ้นมาต่าง ๆ นานา **เป็นความหมุน
เวียนไปของทุกขล้วน ๆ ที่มีเหตุปัจจัยคืออวิชชาและตัณหา**
ชีวิตจะหมุนเวียนเป็นวงกลมไปเรื่อย ๆ หากจุดเบื้องต้น
และเบื้องปลายไม่ได้ จนกว่าจะถึงพระนิพพาน ซึ่งเป็น
จุดดับของชีวิตและดับเหตุให้เกิดชีวิต การจะกระทำให้
แจ้งนิพพานได้ ก็ต้องดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามหลัก
อริยมรรคมีองค์ ๘

ความจริงที่เกี่ยวข้องชีวิต ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบสิ้นชีวิต ทุกข์เกิดเพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย ทุกข์ดับเพราะสํารอกอวิชชาให้หมดไปไม่ให้เหลือ พระพุทธองค์ทรงจำแนกให้เห็นชัดในแนวอริยสัจ ๔ ดังนี้ คือ

๑. **ทุกข์** คือ ตัวชีวิตนั่นเอง เป็นทุกข์ ให้รู้จักมองเห็นความจริงแล้วยอมรับ

๒. **ทุกข์สมุทัย** คือ อวิชชาและตัณหาอุปาทาน เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ทำให้ได้เกิด ได้ตายวนเวียนไปเรื่อย ให้ละมันเสีย

๓. **ทุกข์นิโรธ** คือ นิพพาน สภาวะที่ดับทั้งทุกข์และเหตุให้เกิดทุกข์ ให้ทำให้แจ้ง

๔. **ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา** คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ให้ฝึกฝนให้มีขึ้น เป็นทางดำเนินของจิต จะพาจิตข้ามจากฝั่งนี้ที่เต็มไปด้วยทุกข์ มีแต่เกิด ๆ ตาย ๆ ถึงฝั่งโน้นคือนิพพานอันเป็นอมตะ

ปฏิเสธสมุบาท

ตอน วังวนชีวิต วังวนแห่งทุกข์

กระแสชีวิตนั้น ได้เกิดดับสลับทอดติดต่อกันมา
ยาวนาน และจะสืบท่อไปอีกเรื่อย ๆ หากจุดเริ่มต้นและจุด
สิ้นสุดไม่ได้ แต่สัตว์ทั้งหลายมีนัยน์ตามืดบอดและมุ่มมอง
ที่จำกัด ทำให้ไม่มองเห็นกระแสนั้น เห็นแต่ปรากฏการณ์
แห่งชีวิตที่เกิดเป็นครั้ง ๆ แล้วก็หลงยึดถือจริงจังไปตาม
ความเห็นของตน มองไม่เห็นภาพรวมแห่งชีวิตที่เป็นทุกข์
บริหารยากลำบาก เต็มไปด้วยความยุ่งยากนานาประการ
พยายามหาสิ่งปลอม ๆ มาหลอกตัวเองและหลอกกันเอง
ทำวัน เดือน ปี และชาติหนึ่ง ๆ ให้หมดไปโดยเปล่าประโยชน์
บางครั้งไม่ใช่เปล่าประโยชน์เพียงอย่างเดียว ยังได้โทษ
เพิ่มขึ้นมาอีกด้วย

โดยธรรมชาติแล้ว ตัวชีวิตเองมันเป็นทุกข์และเป็น
ที่ตั้งแห่งทุกข์อันหลากหลาย ได้มาแล้วมีภาระมากมาย
ให้ทำวนเวียนซ้ำแล้วซ้ำเล่า มีเหตุการณ์อย่างเดิม ๆ เวียน
กลับมาครั้งแล้วครั้งเล่า ซ้ำ ๆ ซาก ๆ สัตว์ทั้งหลายพากัน
พยายามดิ้นรนหนีทุกข์ **หาความสุขปลอมๆ มาปกปิด
ความจริงไปวัน ๆ** แต่เมื่อทุกข์เดินทางมาถึง ความสุขที่
ว่านั้นก็ไม้อาจช่วยอะไรแม้แต่น้อย ผู้คนเป็นอันมาก หลอก
ตัวเองว่า ยังมีชีวิตอยู่อีกนาน แต่เมื่อความตายมาเยือน
ก็ไม่อาจช่วยอะไรได้ หลอกตัวเองว่ายังหนุ่มสาว ยัง
แข็งแรง เมื่อความแก่มาเยือน เจ็บป่วยเกิดขึ้น ก็พา
กันหนีความจริงไปไม่พ้น

ชีวิตอันไม่คงทนถาวร ปรากฏขึ้นและดำรงอยู่
เพียงชั่วครั้งชั่วคราว แม้ในขณะที่ดำรงอยู่ ความเสื่อมก็
ปรากฏไล่ตามหลังมาเรื่อย ๆ ทำให้ดำรงอยู่ด้วยความ
ยากลำบาก ความเป็นเด็กก็ไม่ดำรงอยู่นาน ความเป็น
หนุ่มสาว ความสุข เสี่ยงหัวเราะ ความอบอุ่นใน
ท่ามกลางอ้อมกอดของญาติพี่น้อง สิ่งเหล่านี้มาแล้วก็ไป
ไม่เคยอยู่นานเลย **สิ่งที่อยู่ไม่นาน ก็ไม่น่าจะให้ความ
เพลิดเพลินเจริญใจได้**

แต่ด้วยความมืดบอดแห่งอวิชชา ทำให้ไม่อาจรู้
ความจริงที่อยู่ตรงหน้า รู้ผิดพลาดไปจากความจริงอย่าง
ตรงกันข้าม เห็นว่า ชีวิตเป็นสิ่งที่น่าพอใจ เด็กน้อยน่ารัก
ความสุข เสี่ยงหัวเราะ เป็นสิ่งที่น่าเพลิดเพลิน เกิดความ
พอใจติดข้อง **จมอยู่กับทุกข์ หลงวนเวียน เพราะกิเลส
หลัก ๆ คือ อวิชชาและตัณหา** ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้มีเบื้องต้นและเบื้องปลายรู้
ไม่ได้ ที่สุดเบื้องต้น ที่สุดเบื้องปลายไม่ปรากฏ แก่เหล่า
สัตว์ผู้ถูกอวิชชาที่ดขวาง ถูกตัณหาผูกไว้ วนเวียน ท่อง
เที่ยวไป^๑

จากพระพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นว่า สำหรับเหล่า
สัตว์ผู้มีกิเลสสองอย่างเป็นมูลฐานคือ **อวิชชา**และ**ตัณหา** อวิชชา
ที่ดขวาง ตณฺหาสญฺโฆชน ตัณหาผูกไว้ จึงมีการเกิดตาย
วนเวียนที่ยาวนาน หาที่สุดเบื้องต้นและเบื้องปลายไม่ได้

ความไม่รู้ข้อเท็จจริงแห่งชีวิต ไม่รู้ว่าชีวิตเป็นทุกข์
เป็นความมืดที่ครอบงำท่วมหับลัทธิโลกไว้ นับเป็นความ

^๑ ส.นิ. ๑๖/๑๒๔ ตินกัฏฐสูตร

มิตมนอันใหญ่หลวง ทำให้เหล่าสัตว์พากันหลงรักสิ่งที่ไม่ควรจะหลงรัก แสวงหาในสิ่งที่ไม่ควรแสวงหา ได้ในสิ่งที่ไม่ควรได้ ประสบในสิ่งที่ไม่ควรประสบ ความรู้ไม่จริง และความทะยานอยากนี้ ผลักให้เหล่าสัตว์ก้าวไปข้างหน้าไปในทางที่เต็มไปด้วยอันตรายและไม่รู้จุดหมายปลายทาง ต้องประสบกับเรื่องเลวร้ายนานาประการ หมุนวนกลับไปกลับมา

ชีวิตของมนุษย์และสัตว์ เริ่มต้นด้วยความยากลำบากและทุกข์ทรมานของพ่อแม่ และจบลงด้วยความเศร้าโศกอย่างน่าสังเวช ชีวิตในชาติถัดไปก็เริ่มต้นขึ้น และจะจบลงในแบบเดียวกัน นานแสนนานมาแล้วที่เป็นอย่างนี้และจะเป็นไปอีกนาน จำนวนชาติที่ได้เกิดมาแล้วมากเกินกว่าจะนับได้ พระพุทธเจ้าผู้ทรงรู้แจ้งโลกได้ตรัสเปรียบเทียบเอาไว้ในพระสูตรมากมาย จะยกมาแสดงเป็นตัวอย่างบางพระสูตร

เปรียบเหมือนบุรุษตัดหญ้า ท่อนไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ในชมพูทวีปนี้แล้วรวมเป็นกองเดียวกัน ครั้นรวมกันแล้วจึงมัด มัดละ ๔ นิ้ว วางไว้ สมมติว่านี้เป็นมารดาของเรา นี่เป็นมารดาของมารดาของเรา มารดาของมารดาแห่ง

บุรุษนั้นไม่พึงสิ้นสุด ส่วนหญ้า ท่อนไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ในชมพูทวีปนี้พึงหมดสิ้นไป^๒

เปรียบเหมือนบุรุษพึงปั้นมหาปฐพีนี้ให้เป็นก้อน ก้อนละเท่าเมล็ดกระเบาแล้ว วางไว้ สมมติว่านี้เป็นบิดาของเรา นี่เป็นบิดาของบิดาของเรา บิดาของบิดาแห่งบุรุษนั้นไม่พึงสิ้นสุด ส่วนมหาปฐพีนี้พึงหมดสิ้นไป^๓

น้ำตาที่หลังไหลของเธอทั้งหลายผู้วนเวียนท่องเที่ยวไป คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งทีพอใจ โดยกาลนานนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย

เธอทั้งหลายได้ประสบความตายของมารดามาช้านาน น้ำตาที่หลังไหลของเธอทั้งหลายผู้ประสบความตายของมารดา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งทีพอใจนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย

^๒ ส.น. ๑๖/๑๒๔ ตินกัฏฐสูตร

^๓ ส.น. ๑๖/๑๒๕ ปฐวีสูตร

เธอทั้งหลายได้ประสบความตายของบิดา ... ของพี่ชายน้องชาย ... ของพี่สาวน้องสาว ... ของบุตร ... ของธิดา ... ความเสื่อมของญาติ ... ความเสื่อมแห่งโคกะ ... ความเสื่อมเพราะโรคมาช้านาน น้ำตาที่หลังไหลของเธอทั้งหลายผู้ประสบความเสื่อมเพราะโรคคร่ำครวญร้องให้อยู่ เพราะประสบกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย^๔

น้ำนมของมารดาที่เธอทั้งหลายผู้วนเวียนท่องเที่ยวไปโดยกาลนานนี้ดื่มแล้ว นี่แหละ มากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย^๕

โครงกระดูก ร่างกระดูก กองกระดูกของบุคคลคนหนึ่ง ผู้วนเวียนท่องเที่ยวไปตลอด ๑ กัป ถ้านำกระดูกนั้นนำมากองรวมกันได้ และกระดูกที่กองรวมกันได้ ไม่สูญหายไป ฟังใหญ่เท่าภูเขาเวปุลละนี้^๖

^๔ ส.นิ. ๑๖/๑๒๖ อัสสุสุตตร

^๕ ส.นิ. ๑๖/๑๒๖ ขีรสุตตร

^๖ ส.นิ. ๑๖/๑๓๓ ปุคคสุตตร

โลหิตที่หลังไหลของเธอทั้งหลายผู้ถูกตัดศีรษะวนเวียนท่องเที่ยวไปโดยกาลนานนี้ นี่แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นโค ซึ่งถูกตัดศีรษะมาช้านาน โลหิตที่หลังไหลนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทร ทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย

เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นกระบือ ซึ่งถูกตัดศีรษะมาช้านาน โลหิตที่หลังไหลนี้แหละมากกว่า ... เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นแกะ ... เกิดเป็นแพะ ... เกิดเป็นเนื้อ ... เกิดเป็นสุกร ... เกิดเป็นไก่ ...

เมื่อเธอทั้งหลายถูกจับตัดศีรษะด้วยข้อหาว่าเป็นโจรฆ่าชาวบ้านมาช้านาน ... ถูกจับตัดศีรษะด้วยข้อหาว่าเป็นโจรปล้นในทางเปลี่ยว ... ถูกจับตัดศีรษะด้วยข้อหาว่าเป็นโจรประพฤติดิฉินในภรรยาของผู้อื่นมาช้านาน โลหิตที่หลังไหลนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทร ทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย^๗

^๗ ส.นิ. ๑๖/๑๓๖ ติงสมัตตสุตตร

จากอุปมาที่ยกมาแสดงเป็นตัวอย่าง ก็พอมองเห็นภาพรวมของชีวิตแล้วว่า ได้เกิดตายวนเวียนมานานนักหนาแล้ว ผู้ที่ไม่รู้ความจริงของชีวิตและถูกความทะยานอยากในชีวิต อยากได้ชีวิต อยากมีชีวิตต่อ ๆ ไปผูกเอาไว้ การเกิดวนเวียนของเขา ไม่อาจจะสิ้นสุดลงได้ จะต้องวนเวียนไปเรื่อย ๆ นานแสนนานไม่มีจุดสิ้นสุดเหมือนที่ได้ดำเนินมาแล้ว นานจนหาจุดตั้งต้นไม่ได้

ตัวชีวิตนั้นไม่มีจุดหมายในตัวมันเอง มันเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ผู้ที่ไม่รู้ความจริงของมันและหลงรักมันเพติดเพลินกับมัน ทำเพื่อมัน รักขามัน หวงแหนมัน ตั้งจุดหมายในชีวิตผิดพลาด พยายามพิสูจน์ตัวเอง ทำตัวเองให้เป็นที่รู้จัก และทำให้ตัวเองพึงพอใจด้วยวิธีต่าง ๆ บ้างก็หาเงิน หาชื่อเสียง หากการยอมรับ ทำตามผู้อื่นที่ไม่รู้จริง เขาก็จะได้ชีวิตใหม่อีก ได้สวยทุกข์ ได้ความยุ่งยากลำบาก และตายทับถมแผ่นดินไปเรื่อย ๆ หากกล่าวตามความจริงแล้ว **ชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา เป็นสภาพที่ควรจะเป็นอนาย และควรหลีกเลี่ยงไปให้เร็วที่สุด**

พระพุทธองค์ทรงแสดงความน่ากลัวและร้ายกาจของรูปนาม ชันธ ๕ นี้ ให้เห็นด้วยอุปมาหลายประการ เช่น ธาตุทั้ง ๔ เป็นดุจงูพิษที่เรานอนกอดอยู่ หากมันไม่พอใจก็จะฉกเราให้ตายหรือปางตาย อุปาทานชันธ ๕ เป็นดุจนายเพชรฆาตที่เงื้อมดาบตามหลังมาไม่ได้ห่าง หากสบช่องเมื่อไหร่ก็ฟันเราให้ตาย ทั้ง ๆ ที่เรายังไม่ปรารถนาจะตาย นั่นทิวาคะ คือ ความเพติดเพลินยินดี เป็นดุจโจรสลัดที่มากอดหาช่องทำร้ายให้เจ็บปวดไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งตาย อายุตะนะ ๖ เป็นดุจโจรปล้นบ้านที่เฝ้าบ้านให้วอดวายและฆ่าคนที่ไร้กำลังทั้ง ส่วนคนที่มีกำลังก็จับเอามาเป็นข้าทาสรับใช้^๔

ผู้ที่ชาวพุทธที่มีความเชื่อมั่นเรื่องการเกิดตายวนเวียน มักพูดกันเรื่องการเวียนเกิดเวียนตายที่ยาวนาน โดยใช้คำสำหรับนับจำนวน คือ คำว่า “กัป” แต่คำจำกัดความเรื่องกัปก็อาจยังเข้าใจไม่ชัดเจนนัก เกี่ยวกับความยาวนานของกัปและจำนวนกัปที่ได้ผ่านไปแล้วนั้น พระพุทธองค์ได้แสดงโดยอุปมาหลายประการ เช่น

^๔ ดูรายละเอียดใน ส.สพ. ๑๘/๒๓๘ อาสัวิโสภมสูตร

ภิกษุ เปรียบเหมือนภูเขาศิลาแห่งทีปลูกใหญ่ มีความยาว ๑ โยชน์ กว้าง ๑ โยชน์ สูง ๑ โยชน์ ไม่มีช่อง ไม่มีโพรง บุรุษพึงเอาผ้าแคว้นกาลสีฐูปภูเขานั้น ๑๐๐ ปี ต่อครั้ง ภูเขาศิลาลูกใหญ่นั้นพึงหมดสิ้นไป เพราะความพยายามนี้ยังเร็วกว่า ส่วนกับหนึ่งยังไม่หมดสิ้นไป กับนานนักหนาย่างนี้ บรรดาที่นานนักหนาย่างนี้ เธอได้ท่องเที่ยวไป มิใช่ ๑ กับ มิใช่ ๑๐๐ กับ มิใช่ ๑,๐๐๐ กับ มิใช่ ๑๐๐,๐๐๐ กับ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าสังสารนี้มีเบื้องต้นและเบื้องปลายรู้ไม่ได้^๙

เปรียบเหมือนนครที่สร้างด้วยเหล็กมีความยาว ๑ โยชน์ กว้าง ๑ โยชน์ สูง ๑ โยชน์ เต็มด้วยเม리트ผักกาดรวมกันเป็นกลุ่มก้อน บุรุษพึงหยิบเม리트ผักกาดออกจากนครนั้น ๑๐๐ ปีต่อ ๑ เม리트 เม리트ผักกาดกองใหญ่นั้น พึงหมดสิ้นไป เพราะความพยายามนี้ยังเร็วกว่า ส่วนกับหนึ่งยังไม่หมดสิ้นไป กับนานนักหนาย่างนี้^{๑๐}

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนสาวก ๔ รูปในธรรมวินัยนี้ มีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี หากเธอเหล่านั้น

^๙ ส.นิ. ๑๖/๑๒๔ ปัพพตสูตร

^{๑๐} ส.นิ. ๑๖/๑๒๙ สาสปสูตร

พึงระลึกย้อนหลังไปได้วันละ ๑๐๐,๐๐๐ กับ กับที่เธอเหล่านั้นระลึกไปไม่ถึงยังมีอยู่ ต่อมาสาวก ๔ รูป มีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี พึงมรณภาพไปทุก ๑๐๐ ปี กับที่ผ่านพ้นไปแล้วมากนักหนาย่างนี้ มิใช่เรื่องง่ายที่จะนับกับเหล่านั้นว่า เท่านี้กับ เท่านี้ ๑๐๐ กับ เท่านี้ ๑,๐๐๐ กับ หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ กับ^{๑๑}

พรหมณ์เปรียบเหมือนแม่น้ำคงคานี้เริ่มต้นจากที่ใด และถึงมหาสมุทร ณ ที่ใด เม็ดทรายในระหว่างนี้ง่ายที่จะนับได้ว่า เท่านี้เม็ด เท่านี้ ๑๐๐ เม็ด เท่านี้ ๑,๐๐๐ เม็ด หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ เม็ด กับทั้งหลายที่ผ่านพ้นไปแล้วมากกว่าเม็ดทรายเหล่านั้น มิใช่เรื่องง่ายที่จะนับกับเหล่านั้นว่า เท่านี้กับ เท่านี้ ๑๐๐ กับ เท่านี้ ๑,๐๐๐ กับ หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ กับ^{๑๒}

สังสารวัฏ คือ การเวียนเกิดเวียนตายของกองทุกข์นั้น หากที่สุดเบื้องต้นและเบื้องปลายไม่ได้ และจำนวนกับที่เกิดผ่านมาก็มากมายเหลือจะนับ ดังอุปมาที่ได้ยกมาแสดงแล้ว บุคคลผู้ที่สามารถกล่าวได้เช่นนี้ ต้องเป็นผู้ที่

^{๑๑} ส.นิ. ๑๖/๑๓๐ สาวกสูตร

^{๑๒} ส.นิ. ๑๖/๑๓๑ คังคาสูตร

รู้ความจริงของโลกอย่างทะลุปรุโปร่ง เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นโลกวิทูอย่างแท้จริง สำหรับผู้มีปัญญาน้อย มีความรู้และมุมมองที่จำกัด มองไม่ทะลุก็จะติดตันอยู่ที่ใดที่หนึ่ง ทำให้เห็นว่ามีจุดเริ่มต้น มีผู้สร้าง มีตัวมีตนที่เป็นผู้ยิ่งใหญ่ขึ้นมา

หากพิจารณาเรื่องการเวียนเกิดเวียนตาย แล้ว ย้อนกลับมามองที่ตนเองแล้ว เราจะเห็นว่า มุมมองของเราที่มองเห็นแค่ชีวิตเดียวและเห็นเหตุปัจจัยแค่บางส่วนนั้น เป็นมุมมองที่คับแคบและไม่น่าเชื่อถือแม้แต่น้อย เราไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้จักชีวิตและไม่รู้จักข้อจำกัดของชีวิตเอาเสียเลย หากจะมีเรื่องน่าเศร้าที่สุดในโลกใบนี้ก็น่าเรื่องนี้นั่นเอง

สัตว์ทั้งหลายนั้น นอกจากจะเคยเกิดมายาวนาน นับชาติไม่ถ้วน ผ่านไปหลายกัปจนนับไม่ไหวแล้ว ในการไปเกิดนั้นก็ไม่นั่นนอน ไม่ใช่ว่าจะได้เกิดเป็นมนุษย์เสมอไป เกิดเป็นสัตว์นรกบ้าง สัตว์เดรัจฉานบ้าง เปรตบ้าง อสุรกายบ้าง มนุษย์บ้าง เทวดาบ้าง พรหมบ้าง เปลี่ยนแปลงไปตามกรรมของตนๆ และแม้ในชาติที่เกิด

เป็นมนุษย์ก็สลับหน้าที่ สลับตำแหน่ง วนเวียนกันไป เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นลูก เป็นพี่ เป็นน้อง กลับไปกลับมา อยู่เสมอ ดังพระพุทธพจน์ว่า

เปรียบเหมือนท่อนไม้ที่บุคคลโยนขึ้นไปบนอากาศ บางคราวตกลงทางโคน บางคราวก็ตกลงทางขวาง บางคราวก็ตกลงทางปลาย อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น สัตว์ทั้งหลายผู้ถูกอวิชชาปิดขวาง ถูกตัณหาผูกไว้ วนเวียนท่องเที่ยวไป บางคราวจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น บางคราวก็จากโลกอื่นมาสู่โลกนี้^{๑๓}

เธอทั้งหลายเห็นบุคคลผู้มีความทุกข์มีมือและเท้า ไม่สมประกอบ ฟังสันนิษฐานบุคคลนี้ว่า แม้เราทั้งหลายก็เคยเสวยความทุกข์เช่นนี้มาแล้วโดยกาลนาน^{๑๔}

เธอทั้งหลายเห็นบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยความสุข มีบริวารคอยรับใช้ ฟังสันนิษฐานบุคคลนี้ว่า แม้เราทั้งหลายก็เคยเสวยความสุขเช่นนี้มาแล้วโดยกาลนาน^{๑๕}

^{๑๓} ส.น. ๑๖/๑๓๒ ทักขสสูตร

^{๑๔} ส.น. ๑๖/๑๓๔ ทุกคตสูตร

^{๑๕} ส.น. ๑๖/๑๓๕ สุขิตตสูตร

สัตว์ผู้ไม่เคยเป็นมารดาโดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้
ง่ายเลย^{๑๖}

สัตว์ผู้ไม่เคยเป็นบิดาโดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้ง่าย^{๑๗}

สัตว์ผู้ไม่เคยเป็นพี่ชายน้องชายโดยกาลนานนี้ มิใช่
หาได้ง่าย^{๑๘}

สัตว์ผู้ไม่เคยเป็นพี่สาวน้องสาวโดยกาลนานนี้ มิใช่
หาได้ง่าย^{๑๙}

สัตว์ผู้ไม่เคยเป็นบุตรโดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้ง่าย^{๒๐}

สัตว์ผู้ไม่เคยเป็นธิดาโดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้ง่าย^{๒๑}

ที่น่ากลัวยิ่งขึ้นไปกว่านั้น คือ การเกิดในสุคติภูมิ
นั้นเป็นเรื่องยากอย่างยิ่ง ส่วนการเกิดในอบายภูมิเป็น
เรื่องง่าย เป็นเหมือนบ้านเก่า เป็นที่อยู่อันคุ้นชินของ
สัตว์ทั่วไปผู้อยู่ด้วยความประมาท มนุษย์และเทวดา หลัง
จากตายไปแล้ว โดยส่วนมากไปเกิดในอบาย ไม่จำเป็น

^{๑๖} ส.น. ๑๖/๑๓๗ มาตุสูตร

^{๑๗} ส.น. ๑๖/๑๓๘ ปีตุสูตร

^{๑๘} ส.น. ๑๖/๑๓๙ ภาตุสูตร

^{๑๙} ส.น. ๑๖/๑๔๐ ภคินิสูตร

^{๒๐} ส.น. ๑๖/๑๔๑ ปุตตสูตร

^{๒๑} ส.น. ๑๖/๑๔๒ ธิดุสูตร

ต้องกล่าวถึงสัตว์ในอบาย เมื่อตายแล้ว ก็ต้องเกิดใหม่
ในอบายนั่นเอง ช้าแล้ว ช้าเล่า จนกว่าจะหมดวิบาก
ของกรรมชั่ว นานแสนนาน จึงจะมีโอกาสหลุดจาก
อบายแล้วมาเกิดในสุคติภูมิ เปรียบดัง ฝุ่นที่ซ้อนขึ้นมาที่
ปลายเล็บมีปริมาณน้อย เมื่อเทียบกับปริมาณดินใน
แผ่นดิน เหล่าสัตว์ที่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เมื่อ
เทียบกับเหล่าสัตว์ที่ไปเกิดในอบาย ก็มีจำนวนน้อย
อย่างนั้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะความไม่รู้ริยสัจ^{๒๒}

ถึงแม้ว่า ได้มาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว การที่เป็น
มนุษย์ที่มีคุณธรรม มีความกตัญญูทวาทะที่ เคารพเชื่อฟัง
ผู้มีอายุมากกว่า มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีศีล มีสมาธิ
มีปัญญา ก็มีจำนวนน้อยเหลือเกิน โดยมาก เป็นผู้ที่ไร้
คุณธรรม ไม่มีความกตัญญูทวาทะที่ ไม่เคารพเชื่อฟังผู้
มีอายุมากกว่า ไม่อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นคนทุศีล ดัง
พระพุทธพจน์ว่า

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน ส.ม. ๑๙/๑๑๓๑ อัญญตรสูตร และ
สูตรอื่นๆ ในวรรคเดียวกัน

สัตว์ที่กลับมาเกิดในมัชฌิมชนบท มีเพียงเล็กน้อย
ส่วนสัตว์ที่กลับมาเกิดในปัจฉิมชนบทในหมู่ชาวมลิกกะ
ผู้โง่เขลา มีจำนวนมากกว่า^{๒๓}

สัตว์ที่ประกอบด้วยปัญญาจักขุอย่างประเสริฐ มี
จำนวนน้อย ส่วนสัตว์ที่ตกอยู่ในอวิชชา ลุ่มหลง มี
จำนวนมากกว่า^{๒๔}

สัตว์ที่เว้นขาดจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย
อันเป็นเหตุแห่งความประมาท มีจำนวนน้อย ส่วนสัตว์ที่
ไม่เว้นขาดจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุ
แห่งความประมาท มีจำนวนมากกว่า^{๒๕}

สัตว์ที่เกื้อกูลแก่มารดา มีจำนวนน้อย ส่วนสัตว์ที่
ไม่เกื้อกูลแก่มารดา มีจำนวนมากกว่า^{๒๖}

^{๒๓} ส.ม. ๑๙/๑๑๓๒ ปัจฉิมสูตร

^{๒๔} ส.ม. ๑๙/๑๑๓๓ ปัญญาสูตร

^{๒๕} ส.ม. ๑๙/๑๑๓๔ สุราเมรัยสูตร

^{๒๖} ส.ม. ๑๙/๑๑๓๖ มัตเตยยสูตร

สัตว์ที่เกื้อกูลแก่บิดา มีจำนวนน้อย ส่วนสัตว์ที่ไม่
เกื้อกูลแก่บิดา มีจำนวนมากกว่า^{๒๗}

สัตว์ที่เกื้อกูลแก่สมณะ มีจำนวนน้อย ส่วนสัตว์ที่
ไม่เกื้อกูลแก่สมณะ มีจำนวนมากกว่า^{๒๘}

สัตว์ที่เกื้อกูลแก่พราหมณ์ มีจำนวนน้อย ส่วน
สัตว์ที่ไม่เกื้อกูลแก่พราหมณ์ มีจำนวนมากกว่า^{๒๙}

สัตว์ที่อ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญที่สุดในตระกูล
มีจำนวนน้อย ส่วนสัตว์ที่ไม่อ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญ
ที่สุดในตระกูล มีจำนวนมากกว่า^{๓๐}

สัตว์ที่เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ มีจำนวนน้อย ส่วน
สัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ มีจำนวนมากกว่า^{๓๑}

^{๒๗} ส.ม. ๑๙/๑๑๓๗ เปตเตยยสูตร

^{๒๘} ส.ม. ๑๙/๑๑๓๘ สามีญญสูตร

^{๒๙} ส.ม. ๑๙/๑๑๓๙ พรหมัญญสูตร

^{๓๐} ส.ม. ๑๙/๑๑๔๐ ปจายิกสูตร

^{๓๑} ส.ม. ๑๙/๑๑๔๑ ปาณาติปาตสูตร

สัตว์ที่เว้นขาดจากการลักทรัพย์ มีจำนวนน้อย ส่วน
สัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากการลักทรัพย์ มีจำนวนมากกว่า^{๓๒}

สัตว์ที่เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม มี
จำนวนน้อย ส่วนสัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากการประพฤติดินใน
กาม มีจำนวนมากกว่า^{๓๓}

สัตว์ที่เว้นขาดจากการพูดเท็จ มีจำนวนน้อย ส่วน
สัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากการพูดเท็จ มีจำนวนมากกว่า^{๓๔}

สัตว์ที่เว้นขาดจากคำส่อเสียด มีจำนวนน้อย ส่วน
สัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากคำส่อเสียด มีจำนวนมากกว่า^{๓๕}

สัตว์ที่เว้นขาดจากคำหยาบ มีจำนวนน้อย ส่วน
สัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากคำหยาบ มีจำนวนมากกว่า^{๓๖}

^{๓๒} ส.ม. ๑๙/๑๑๔๒ อทินนาทานสูตร

^{๓๓} ส.ม. ๑๙/๑๑๔๓ กาเมสุมิฉนจารสูตร

^{๓๔} ส.ม. ๑๙/๑๑๔๔ มุสาวาทสูตร

^{๓๕} ส.ม. ๑๙/๑๑๔๕ เปสุญญสูตร

^{๓๖} ส.ม. ๑๙/๑๑๔๖ ผรุสวาจาสูตร

สัตว์ที่เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ มีจำนวนน้อย ส่วน
สัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ มีจำนวนมากกว่า^{๓๗}

สัตว์ที่เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม
และด้วยเครื่องตวงวัด มีจำนวนน้อย ส่วนสัตว์ที่ไม่เว้นขาด
จากการโกงด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม และด้วยเครื่อง
ตวงวัด มีจำนวนมากกว่า^{๓๘}

สัตว์ที่เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และ
การตลบตะแลง มีจำนวนน้อย ส่วนสัตว์ที่ไม่เว้นขาด
จากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง มี
จำนวนมากกว่า^{๓๙}

ที่กล่าวพรรณนามายืดยาว และได้ยกคำแห่งองค์
พระสัมพันธัญญ์สัมมาสัมพุทธเจ้ามาประกอบนี้ ก็เพื่อจะ
เตือนความเกิด ที่นำทุกข์ โทษ ภัย อันตราย ปัญหา
ความพลัดพราก และสิ่งที่ไม่น่าพึงพอใจ มาให้แก้เหล่า
สัตว์นานนักหนาแล้ว

^{๓๗} ส.ม. ๑๙/๑๑๔๗ สัมผัสปลापสูตร

^{๓๘} ส.ม. ๑๙/๑๑๖๔ ตูลาญญสูตร

^{๓๙} ส.ม. ๑๙/๑๑๖๕ อุกโกฏนสูตร

ผู้ที่ไม่รู้อริยสัจ ไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า ชนธ์ทั้ง ๕ ที่เป็นผลมาจากอุปาทานเก่า ๆ และเป็นอารมณ์ให้เกิดอุปาทานใหม่ ๆ นี่เป็นทุกข์ ไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า ตัณหา คือ ความเพติดเพลินยินดี ความรักตัว อยากมีตัว นี่เป็นทุกข์สมุทัย ไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า นิพพาน เป็นทุกข์นิโรธ และไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นหนทางที่ทำให้ถึงความสิ้นทุกข์ พากันเพติดเพลินยินดีและปรุงแต่งเพื่อความเกิดอีก เพื่อความแก่ และความตายอีก เมื่อปรุงแต่งแล้ว ก็ย่อมตกไปสู่**เหวคือความเกิด** ตกไปสู่เหวคือความแก่ เหวคือความตาย อันเป็นเหวใหญ่ที่น่ากลัวที่สุด เขาไม่อาจพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส^{๔๐}

ความเพติดเพลินยินดีและปรุงแต่งเพื่อความเกิดอีกนี้ เป็นความเร่าร้อนที่รุนแรงยิ่งกว่าปริฬาหรรณเสียดีก เพราะเมื่อปรุงแต่งแล้ว ย่อมเร่าร้อนเพราะ**ความเร่าร้อนคือชาติ**บ้าง ย่อมเร่าร้อนเพราะความเร่าร้อนคือชราบ้าง ย่อมเร่าร้อนเพราะความเร่าร้อนคือมรณะบ้าง ย่อมเร่าร้อน

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน ส.ม. ๑๙/๑๑๑๒ ปาตสสูตร

เพราะความเร่าร้อน คือ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสบ้าง เขาย่อมไม่พ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส และเชื่อว่าไม่พ้นจากทุกข์^{๔๑} และเป็นความมืดมนนอนธการยิ่งกว่าโลกันตนรก เพราะทำให้ตกไปสู่**ความมืดคือชาติ**บ้าง ความมืดคือชรา บ้าง ความมืดคือมรณะบ้าง เป็นต้น^{๔๒}

ความยินดีพอใจในชีวิตนั้น ทำให้เกิดความทะยานอยากได้ชีวิตใหม่ จึงเกิดการกระทำกรรม ก่อภพชาติตามกำลังอุปาทาน ทำให้ได้กองทุกข์มาไม่สิ้นสุด เพราะมีการเติมเชื้ออยู่เสมอ เปรียบเหมือนประทีปน้ำมันที่ติดไฟได้ เพราะอาศัยน้ำมันและไส้ มีคนเติมน้ำมันและใส่ไส้ในประทีปน้ำมันนั้นทุก ๆ ระยะเวลา เมื่อเป็นอย่างนี้ ประทีปน้ำมันนั้น ได้อาหารอย่างนั้น ได้เชื้ออย่างนั้น พิงลูกโป่งตลอดกาลนาน^{๔๓} ความเพติดเพลินยินดีจึงเป็นเหตุทำให้เกิด ดังที่พระพุทธองค์ตรัสเป็นบาลีว่า **ตณฺหา ชนฺเต ปุริสํ ตณฺหาทำให้คนเกิด**^{๔๔}

^{๔๑} ดูรายละเอียดใน ส.ม. ๑๙/๑๑๑๓ มหาปริฬาหสูตร

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน ส.ม. ๑๙/๑๑๑๖ อันธการสูตร

^{๔๓} ดูรายละเอียดใน ส.นิ ๑๖/๕๓ สังโยชนสูตร

^{๔๔} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๕๕ ปฐมชนสูตร

การเวียนเกิดเวียนตายนั้น เป็นไปตามกระแสแห่งเหตุปัจจัย เพราะอริยาคือความไม่รู้หรือริยสังเป็นปัจจัย กรรมเก่าอันเป็นสังขารก็ก่อให้เกิดวิญญาณ ก่อนนามและรูป จนเป็นรูปเป็นร่างในภพใหม่ มีการเกิดในภพใหม่ชาติแล้วชาติเล่า ซึ่งคนโดยทั่วไปไม่เห็นจุดเชื่อมต่อกันนี้อาจจะงงงวยสงสัยว่าเป็นไปได้อย่างไร ในเรื่องนี้ สามารถพิจารณาได้จากพระพุทธพจน์ต่อไปนี้

อานนท์ ข้อที่เรากล่าวเช่นนั้นว่า “เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี” เธอพึงทราบเหตุผลที่วิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าวิญญาณ จักไม่หยั่งลงในท้องมารดา นามรูปจะก่อตัวขึ้นในท้องมารดาได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ก็ถ้าวิญญาณหยั่งลงในท้องมารดาแล้วล่วงเลยไป นามรูปจักบังเกิดขึ้นเพื่อความเป็นอย่างนี้ได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ก็ถ้าวิญญาณเด็กชายหรือเด็กหญิงผู้เยาว์วัยจักขาดความสืบทอด นามรูปจักเจริญงอกงามไพบูลย์ได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนี้ เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งนามรูป ก็คือวิญญาณนั่นเอง” ^{๔๕}

วิญญาณนี้ย่อมกลับมา ไม่พ้นจากนามรูป ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ โลกจึงเกิด แก่ ตาย จุตี และอุปัติ ^{๔๖}

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสเรียกว่า ภพ ภพ ด้วยเหตุเพียงไร ภพจึงมีได้ พระพุทธเจ้าข้า”

^{๔๕} ที.ม. ๑๐/๑๑๕ มหานิทานสูตร

^{๔๖} ส.นิ. ๑๖/๖๕ นครสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อานนท์ ถ้ากรรมที่
อำนวยการให้ในกามธาตุ จักไม่มีแล้ว กามภพพึง
ปรากฏได้บ้างไหม”

พระอานนท์กราบทูลว่า “ไม่พึงปรากฏเลย พระพุทธ
เจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนี้แล
กรรมจึงชื่อว่าปเวไน วิญญานจึงชื่อว่าปพิช ตัณหา
จึงชื่อว่าปเยยงเหนียว วิญญานดำรงมั่นอยู่ได้ เพราะ
ธาตุอย่างหยาบของสัตว์ที่มีอวิชาเป็นเครื่องปิดกั้น มี
ตัณหาเป็นเครื่องผูกใจ การเกิดในภพใหม่จึงมีต่อไปอีก
ด้วยประการฉะนี้” ... รูปภพ ... อรูปภพ ...^{๔๗}

การเวียนเกิดเวียนตายมายาวนานนี้ แท้จริงแล้ว
ก็เป็นการเกิดดับเปลี่ยนแปลงไปของรูปนาม ชันธ์ ๕ ที่
สืบต่อกันไปอย่างไม่มีการขาดสาย ไม่ใช่การเกิดตายของ
สัตว์ บุคคล ตัวตน ใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นความเกิดขึ้นของ
กองทุกข์ล้วน ๆ ไม่มีอะไรอื่นมาแทรกอยู่ในนั้นเลย **เมื่อ
เกิดก็ทุกข์เกิด เมื่อดับก็ทุกข์ดับ ไม่มีใครเป็นผู้ทุกข์** เป็น
เพียงแต่ทุกข์ที่เกิดขึ้นและเป็นไปตามกระแสปฏิจจสมุปปาท

^{๔๗} อ.ติก. ๒๐/๗๗ ปฐมภาสูตร

ที่ไหลเรื่อยไปเพราะอวิชาเป็นปัจจัย ตั้งแต่อดีตอนันตชาติ
มาแล้วและก็จะเกิดตายต่อไป เป็นการหมุนวนซ้ำไปซ้ำมา
ของสภาวะอันไร้ตัวตน ไร้แก่นสาร ที่สืบทอดเป็นกระแส
เดียวกัน ไม่มีการหยุดและไม่มีการขาดช่วง

ในคัมภีร์ขุททกนิกาย ปฏิสัสมิทามรรค ท่านพระ
สารีบุตรได้แสดงแยกแยะให้เห็นองค์แห่งปฏิจจสมุปปาท
ที่สืบทอดกันจากชาติอดีต มาสู่ชาติปัจจุบัน และจะต่อ
ไปสู่ชาติอนาคต ดังข้อความว่า

ในกัมมภพก่อน ความหลงเป็นอวิชา กรรมเป็น
เครื่องประมวลมาเป็นสังขาร ความติดใจเป็นตัณหา ความ
ยึดมั่นเป็นอุปาทาน เจตนาเป็นภพ ธรรม ๕ ประการนี้
ในกัมมภพก่อน ย่อมเป็นไปเพราะปัจจัยแห่งปฏิสนธิใน
ภพปัจจุบันนี้

ในภพปัจจุบันนี้ ปฏิสนธิเป็นวิญญาน ความก้าว
ลงเป็นนามรูป ปสาทะเป็นอายตนะ ส่วนที่ถูกต้องเป็น
ผัสสะ การส่วยอารมณ์เป็นเวทนา ธรรม ๕ ประการนี้
ในภพปัจจุบัน ย่อมเป็นไปเพราะปัจจัยแห่งกรรมที่ทำไว้
ในภพก่อน

เพราะอายตนะทั้งหลายในภพนี้ถูกรอบ ความหลง เป็นอวิชชา กรรมเป็นเครื่องประมวลมาเป็นสังขาร ความติดใจเป็นตัณหา ความยึดมั่นเป็นอุปาทาน เจตนาเป็นภพ ธรรม ๕ ประการนี้ในกัมมภพนี้ ย่อมเป็นไปเพราะปัจจัยแห่งปฏิสนธิในอนาคตกาล

ปฏิสนธิในอนาคตกาลเป็นวิญญาณ ความก้าวลง เป็นนามรูป ปสาทะเป็นอายตนะ ส่วนที่ถูกต้องเป็นผัสสะ การเสวยอารมณ์เป็นเวทนา ธรรม ๕ ประการนี้ในภพ ปัจจุบัน ในอนาคตกาล ย่อมเป็นไปเพราะปัจจัยแห่งกรรมที่ทำไว้ในภพนี้^{๔๔}

จากข้อความที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นปฏิจจสมุปบาท แบบครบถ้วนทั้ง ๓ ชาติ ชาติอดีต ชาติปัจจุบัน และ ชาติอนาคต เป็นกระแสแห่งการเวียนว่ายตายเกิดที่ ลืบทอดกันไปไม่มีการหยุด จากชาติหนึ่งไปสู่อีกชาติหนึ่ง ไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตนใด ๆ ไปเกิดที่ชาตินั้นชาตินี้ อีกทั้งไม่มีขั้นใดขั้นหนึ่งในบรรดาขั้น ๕ กระโดดจาก ภพนี้ข้ามไปสู่ภพใหม่ เป็นแต่กระแสแห่งปฏิจจสมุปบาท ที่ไหลไปเรื่อย ๆ

^{๔๔} ชุ.ป.วิ. ๓๑/๔๗ ธัมมัญญูติญาณนิตเทศ

อธิบายกระแสลืบทอดโดยย่อได้ว่า การทำกรรมใน ภพก่อน ๆ ด้วยอำนาจของอวิชชาและกิเลสต่าง ๆ ก่อให้เกิดการลืบทอดของขั้น มีขั้นใหม่เกิดขึ้นต่อจาก ขั้นเก่าที่ดับไปในชาติที่แล้ว จุดเชื่อมต่อในชาตินี้คือ ปฏิสนธิวิญญาณ เมื่อมีวิญญาณหยั่งลง นามรูปก็ สมบูรณ์ขึ้น ก่อให้เกิดอายตนะเป็นอุปกรณ์สำหรับเชื่อม ต่อกับโลกปัจจุบัน กระทบอารมณ์แล้วทำให้ความรู้สึกเกิด เมื่ออายตนะใช้การได้แล้ว มีการกระทบอารมณ์ในชาติ ปัจจุบัน หลงไปตามความเคยชิน เพราะอวิชชายังไม่ถูก ถอนขึ้น ก็ไปทำกรรมตามอำนาจกิเลส กรรมที่ทำให้ ปัจจุบันนี้ก็เป็นปัจจัยทำให้เกิดการใหม่ในภพหน้าต่อไปอีก

เพื่อให้เข้าใจประเด็นนี้ชัดเจนขึ้น พระอรรถกถาจารย์ท่านได้จัดองค์ปฏิจจสมุปบาททั้ง ๑๒ องค์ ในแง่มุม ต่าง ๆ คือ สังเขป ๔ กาล ๓ สนธิ ๓ อาการ ๒๐ ดังนี้

สังเขป ๔ เป็นการนำองค์ ๑๒ มาจัดเป็นกลุ่ม เหตุ ในอดีตกลุ่มหนึ่ง ผลในปัจจุบันกลุ่มหนึ่ง เหตุใน ปัจจุบันกลุ่มหนึ่ง ผลในอนาคตกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ (๑) อดีต เหตุ คือ อวิชชาและสังขาร เรียกว่า เหตุสังเขป (๒) ปัจจุบัน ผล คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา

เรียกว่า ผลสังเขป (๓) ปัจจุบันเหตุ คือ ตัณหา อุปาทาน ภพ เรียกว่า เหตุสังเขป (๔) อนาคตผล คือ ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรียกว่า ผลสังเขป

กาล ๓ เป็นการนำองค์ ๑๒ มาจัดตามช่วงเวลาที่เกิดในชีวิตที่ไหลเรื่อยมาเป็นกระแสเดียวกันอย่างยืดยวานั้น แบ่งออกเป็น ๓ ช่วงเวลา ได้แก่ (๑) อดีตกาล คือ อวิชชา สังขาร (๒) ปัจจุบันกาล คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ (๓) อนาคตกาล คือ ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส

สนธิ ๓ เป็นการแสดงจุดเชื่อมต่อระหว่างเหตุกับผล เป็นข้อที่ช่วยให้กระแสชีวิตไม่ขาดออกจากกัน ยังสืบต่อเป็นกระแสเดียวกันไปเรื่อย ๆ ทั้ง ๆ ที่เป็นสภาวะที่แตกต่างกัน แต่ก็เชื่อมโยงเป็นสายเดียวกัน ดุจข้อโซ่คนละข้อกัน แต่คล้องเป็นสายโซ่เส้นเดียวกัน มี ๓ ข้อต่อ ได้แก่ (๑) ข้อต่อระหว่างอดีตเหตุกับปัจจุบันผล เรียกว่า เหตุผลสนธิ (๒) ข้อต่อระหว่างปัจจุบันผลกับปัจจุบันเหตุ เรียกว่า ผลเหตุสนธิ (๓) ข้อต่อระหว่างปัจจุบันเหตุกับอนาคตผล เรียกว่า เหตุผลสนธิ

อาการ ๒๐ เป็นการกระจายองค์ประกอบที่เข้ากันทั้งหมด อวิชชาเข้ากันได้กับตัณหา อุปาทาน สังขารเข้ากันได้กับภพ ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงอดีตเหตุก็เพิ่มตัณหา อุปาทาน และภพ รวมเข้ามามีด้วย แทนที่จะเป็น ๒ ก็รวมเป็น ๕ ปัจจุบันผล ๕ ปัจจุบันเหตุ ๕ และอนาคตผล ๕ เพราะชาติ ชรา มรณะ ก็คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา นั่นเอง จึงรวมเป็นอาการ ๒๐ ประการ แจกแจงได้ดังนี้ (๑) อดีตเหตุ ๕ ได้แก่ อวิชชา สังขาร ตัณหา อุปาทาน ภพ (๒) ปัจจุบันผล ๕ ได้แก่ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา (๓) ปัจจุบันเหตุ ๕ ได้แก่ อวิชชา สังขาร ตัณหา อุปาทาน ภพ (๔) อนาคตผล ๕ ได้แก่ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา^{๔๙}

สำหรับวิธีการออกจากวังวนแห่งทุกข์ ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดซ้ำ ๆ ซาก ๆ อีกต่อไป พระพุทธองค์ทรงแสดงข้อปฏิบัติเอาไว้อย่างชัดเจนแล้ว ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ย่อลงเป็น ปัญญา คีล สมภาติ หรือ สมณะ วิปัสสนา แจกแจงขยายเป็นโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ และได้ทรงแสดงเทคนิควิธีการต่าง ๆ เอาไว้อย่างหลากหลาย เพื่อให้เหมาะสมกับจิตอัธยาศัยของเวไนยสัตว์

^{๔๙} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๔๗

ในที่นี้ จะกล่าวเทคนิคเอาไว้อย่างย่อ ๆ เป็นการปฏิบัติ โดยการป้องกันที่องค์ปฏิจจสมุปบาท

๑. **อวิชชา** เป็นขั้นสูงสุดและเด็ดขาดที่สุด คือ ป้องกันไม่ให้อวิชชาเกิด ดับด้วยการถอนอวิชชาออกไป ด้วยมรรค สูงสุดก็เป็นอรหัตตมรรค อวิชชาหมดโดยสิ้นเชิง ไม่มีการเกิดอีกต่อไป หากระดับอื่นๆ อวิชชาหมดไปบางส่วน กระแสทุกข์ก็หมดไปตามลำดับ เริ่มจากพระโสดาบัน กระแสทุกข์ที่จะไปเกิดในอบายก็หมดสิ้น และมีเกิดในสุคติภูมิได้อีกอย่างมาก ๗ ชาติ พระสกทาคามี เกิดในกามสุคติภูมิได้อีก ๑ ชาติ พระอนาคามี ไม่มาเกิดในกามสุคติภูมิอีกเลย ท่านเกิดในพรหมโลกและจะปรินิพพานในพรหมโลกนั้น สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอริยเจ้า หากสามารถป้องกันอวิชชาไม่ให้เกิดได้ ด้วยสติและปัญญาาระดับต่าง ๆ ก็ทำให้ไม่มีทุกข์เกิดได้เป็นครั้ง ๆ ไป

๒. **ผัสสะ** เป็นการสำรวจระวางการใช้งานอายตนะ ทั้ง ๖ ใช้ให้ได้รับประโยชน์ เริ่มตั้งแต่การรับรู้อารมณ์อารมณ์ใดเป็นเหตุให้เกิดบาปอกุศลธรรมกึ่งดวงอารมณ์ใดเป็นเหตุให้เกิดกุศลธรรมก็ให้เสพ ทำให้คุ้นเคย จน

กระทั่งถึงมีสติสัมปชัญญะ รวดเร็ว เท่าทัน เมื่อมีการกระทบผัสสะ ทำให้ไม่เกิดกิเลสต่าง ๆ

๓. **เวทนา** เป็นการระวังไม่ให้เกิดความหลงยินดี ยินร้าย ติดอก ติดใจ ปนถึงตอนที่มีการกระทบอารมณ์ แล้วเวทนาเกิดขึ้น

๔. **ตัณหา** เป็นการระวังความอยากให้อยู่ในขอบเขต จำกัดด้วยสติปัญญา เริ่มตั้งแต่ไม่ทำตามความอยากที่ถึงกับทำทุจริต ควบคุมให้อยู่ในศีล แล้วละตัณหาที่ละเอียดขึ้นไปเรื่อย ๆ ตามลำดับของสติปัญญาที่เพิ่มขึ้น

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

_____ . พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . อรรถกถาภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูณ.

รายนามผู้ร่วมศรัทธาพิมพ์หนังสือสัจจะแห่งชีวิต

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน	ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน
๑	คุณสุกัญญา โรจนวิรุฬห์	๑๓,๐๗๐	๓๑	คุณพิพัฒน์	๒,๑๐๐
๒	คุณน้ำทิพย์ - จ.ส.อ.นุกุล ดวงษ์	๑๒,๐๐๐	๓๒	คุณมนตรี หาญอาสา	๒,๐๕๐
๓	คุณธัญญาภัทร์ วงศ์มงคลธรรม	๑๑,๕๕๐	๓๓	คุณณรงค์	๒,๐๐๐
๔	คุณเปี่ยมเพชร อ่างเงิน	๑๐,๕๐๐	๓๔	คุณกัญญา ทาผัด	๒,๐๐๐
๕	คุณสำราญ ธรรมเนียมอินทร์	๑๐,๐๑๐	๓๕	คุณพิรญา มาทวีโชติกุล	๑,๙๖๐
๖	คุณเพชรรัตน์ ธรรมยุรา	๙,๐๙๐	๓๖	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๑,๘๙๐
๗	คุณสุกัญญา โรจนวิรุฬห์	๙,๐๐๐	๓๗	คุณสมนึก งามศิริ	๑,๘๖๐
๘	คุณสมชาย โพธิ์รักษา	๖,๕๒๐	๓๘	คุณยุพธนา กุณชาล	๑,๗๐๐
๙	คุณธรรภัทร ประกรแก้ว	๖,๔๕๐	๓๙	คุณสุธาสินี เพ็งทรัพย์	๑,๖๔๐
๑๐	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๖,๓๘๕	๔๐	คุณเรณิรดาต์ โพธิยานุกูล	๑,๖๐๕
๑๑	คุณจินตนา เกลิมพงษ์	๕,๐๐๐	๔๑	คุณสุมล บุญญะถาวรชัย	๑,๔๘๐
๑๒	คุณประยุทธ ชัยจิรพันธุ์	๔,๘๐๐	๔๒	คุณสุทัศน์ย์ แววประเสริฐ	๑,๔๘๐
๑๓	คุณอุมา สุนทรวิจารณ์	๔,๗๕๐	๔๓	คุณดนีสุมล บุญญะถาวรชัย	๑,๔๑๐
๑๔	คุณพิเชษฐ์ เจริญศิริวัฒน์	๔,๕๐๐	๔๔	คุณเรณิรดา สิทธิการณ	๑,๔๐๐
๑๕	คุณสำราญ ธรรมเนียมอินทร์	๔,๓๔๐	๔๕	คุณสุมล บุญญะถาวรชัย	๑,๓๕๐
๑๖	คุณประยุทธ ชัยจิรพันธุ์	๓,๖๔๐	๔๖	คุณโซเฟีย	๑,๓๐๐
๑๗	คุณวรรณณา ศรีสะอาดรักษ์	๓,๕๑๐	๔๗	คุณนุชนารถ สะกะมะณี	๑,๓๐๐
๑๘	คุณผจงจิต วนดุรงค์วรรณ	๓,๒๓๐	๔๘	คุณอดิพนธ์ ลำอังกัญญาติ	๑,๒๘๐
๑๙	คุณดาราวรรณ อัครแสงพิทักษ์	๓,๐๐๐	๔๙	คุณจารุวรรณ กอเสีกุล	๑,๒๒๐
๒๐	คุณสุธาสินี เพ็งทรัพย์	๒,๙๓๐	๕๐	คุณสมชาย โพธิ์รักษา	๑,๑๒๐
๒๑	คุณจินตนา เกลิมพงษ์	๒,๘๘๐	๕๑	คุณญาณณี ตันจีน	๑,๑๐๐
๒๒	คุณดา	๒,๘๐๐	๕๒	คุณชาตรี สำราญ	๑,๑๐๐
๒๓	คุณสุธาสินี เพ็งทรัพย์	๒,๖๖๐	๕๓	คุณจารุวรรณ กอเสีกุล	๑,๑๐๐
๒๔	พญ.วิมล ชินกุลกิจนิวัฒน์	๒,๖๕๐	๕๔	คุณเอธิษฐาน สีไสพร	๑,๑๐๐
๒๕	คุณยุพิน ภิรมย์สมบัติ	๒,๖๐๐	๕๕	คุณเอไร นนทวงศ์	๑,๐๙๐
๒๖	คุณอำไพ สุแก้ว	๒,๖๐๐	๕๖	คุณจตุพร เมืองงามสมบุรณ์	๑,๐๘๐
๒๗	คุณพิเชษฐ์ เจริญศิริวัฒน์	๒,๕๒๐	๕๗	คุณพิพัฒน์	๑,๐๖๐
๒๘	คุณชาตรี	๒,๒๕๐	๕๘	จากร้านหนังสือสาขา ๔	๑,๐๖๐
๒๙	คุณจินตนา เกลิมพงษ์	๒,๒๐๐	๕๙	คุณสุวรรณา ชัยเศวตกานนท์	๑,๐๕๐
๓๐	คุณวิภา เสริมพงษ์สุวัฒน์	๒,๑๑๐	๖๐	คุณภุช ทรณศักดิ์	๑,๐๒๐

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน
๖๑	คุณเสาวคนธ์	๑,๐๐๐
๖๒	คุณเอวี แสงวิวัฒน์เจริญ	๑,๐๐๐
๖๓	คุณคมสันต์ ปรมานุติ	๑,๐๐๐
๖๔	คุณสุนันทา วสุวานิช	๑,๐๐๐
๖๕	คุณสร้อยสวัสดิ์ ศรีดี	๑,๐๐๐
๖๖	คุณฝน	๑,๐๐๐
๖๗	คุณสมศรี พงษ์ไพบูลย์	๑,๐๐๐
๖๘	คุณเลียม ัญญาประสาท	๑,๐๐๐
๖๙	คุณอุดมพร หล่อกิตยกุล	๑,๐๐๐
๗๐	คุณวิภา จรรย์ภากรณ์พงษ์	๑,๐๐๐
๗๑	คุณจิตรา พงศ์เลาพาณิชัย	๙๙๙
๗๒	คุณศิริมาลย์ วีระวิทย์	๙๙๐
๗๓	คุณสุตาพรรณ สุพันธ์	๙๐๐
๗๔	คุณสุเทพ มานะสมุทร	๙๐๐
๗๕	คุณพงศ์พรต นาคเกษม	๙๐๐
๗๖	คุณเนฎเทพ พวงปทุมานนท์	๘๙๕
๗๗	คุณประยงค์ แก้วประทุม	๘๙๐
๗๘	คุณเพิ่มพร เพ็ชรรัตน์	๘๘๐
๗๙	คุณบุษยา หาญนิรันดร์	๘๗๐
๘๐	คุณสุมล บัญญธิการชัย	๘๒๐
๘๑	คุณอรชพร วิจิตร	๗๘๐
๘๒	คุณปรีชา นิลกำแหง	๗๗๐
๘๓	คุณธนู สุวรรณิน	๗๐๐
๘๔	คุณภิญโญกุล พูนสวัสดิ์	๗๐๐
๘๕	คุณพรชัย วรณสุต	๗๐๐
๘๖	คุณเอนก ธรรมรุ่งโรจน์	๖๔๐
๘๗	น.ท.วิสูตร อินทร์ข้า	๖๒๐
๘๘	คุณเตือนใจ นาคเอม	๖๐๐
๘๙	คุณมุกดา รัตนาสกร	๖๐๐
๙๐	คุณกฤษ ทรวงศักดิ์	๕๔๐
๙๑	คุณณัฐวรรณ พิเชฐสิทธิ์	๕๓๐
๙๒	คุณประยุทธ ชัยจิรพันธุ์	๕๑๐
๙๓	คุณสุวารี สอนจัญญ	๕๐๐
๙๔	คุณอรสา กมลพรวัฒนา	๕๐๐

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน
๙๕	คุณไพฑูรย์ ศฤงคารนันท์	๕๐๐
๙๖	อ.ปรีดา ลิขิตายน	๕๐๐
๙๗	คุณนวนลน้อย ชูประดิษฐ์	๕๐๐
๙๘	บมจ.มพพันธ์ไฟเบอร์ซีเมนต์	๕๐๐
๙๙	คุณสุทิพย์ กาญจนวงษ์	๕๐๐
๑๐๐	คุณเพลินพิศ นวาระสุจิต	๕๐๐
๑๐๑	คุณจริยา เหลืองรังสรรค์	๕๐๐
๑๐๒	คุณสาวตรี ชาตอุทิศ	๕๐๐
๑๐๓	คุณกัญพัชร์ เลิศจรประเสริฐ	๕๐๐
๑๐๔	คุณธนิตา บุณสุข	๕๐๐
๑๐๕	คุณณนอมศรี จำงตระกูล	๕๐๐
๑๐๖	คุณฐาปณีย์ จำงตระกูล	๕๐๐
๑๐๗	คุณสุพัตรา วิศรุตพงษ์	๕๐๐
๑๐๘	คุณพรณิ เชิดรำไพ	๕๐๐
๑๐๙	คุณสุกัญญา สิริกิตกุล	๕๐๐
๑๑๐	คุณปาริชาติ โมกษมรรคกุล	๕๐๐
๑๑๑	ครอบครัวคุณติลกพัฒน์ - คุณสุตาพันธ์ พิไลพูนเมธ	๕๐๐
๑๑๒	คุณกนิษฐา ประพุทธนิธิตาร	๔๗๐
๑๑๓	คุณละออ เกาแก้ว	๔๕๐
๑๑๔	คุณเกษม อัศวศิริศิลป์	๔๕๐
๑๑๕	คุณเกษม อัศวศิริศิลป์	๔๔๐
๑๑๖	คุณชวลีย์ สำนวนพันธ์	๔๑๐
๑๑๗	คุณสุชาย เคล้าคลึง	๔๐๐
๑๑๘	คุณรุ่งทิพย์ มากประโคน	๔๐๐
๑๑๙	คุณอภิสิทธิ์ ศิริรุ่งเรืองอมร	๔๐๐
๑๒๐	คุณณภัทร บุญต่อ	๔๐๐
๑๒๑	คุณวิภา เสริมพงศ์สุวรรณ	๓๙๐
๑๒๒	พล.ท.คมน์ จันทร์เด่นแสง	๓๘๐
๑๒๓	คุณศรัณญาลักษณ์ เหมนิธิ - ลาเบรช	๓๘๐
๑๒๔	คุณพิชัย อัศววุฒิ	๓๔๐
๑๒๕	คุณพรฤทัย ลาภสถาพรกุล	๓๔๐
๑๒๖	คุณแสน แก้ววิมล	๓๓๐

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน
๑๒๗	คุณเประไพลักษณ์ ทรายรัตน์	๓๓๐
๑๒๘	คุณจิราภา ค้อผื่น	๓๓๐
๑๒๙	คุณชัชววรรณ อัศววิฑิต	๓๒๐
๑๓๐	คุณชนภา วีระวิทย์	๓๑๐
๑๓๑	คุณชญาณิศ แก้วกระจาย	๓๑๐
๑๓๒	คุณวรรณพร อัศวรุ่งนิรันดร์	๓๐๐
๑๓๓	คุณวิวัฒน์ เต็มอุดมชัย	๓๐๐
๑๓๔	คุณภาวนา โสสิตไพบูลย์	๓๐๐
๑๓๕	คุณธัญพร ภู่งบอง	๓๐๐
๑๓๖	คุณลัญญา ชัยรักษา	๓๐๐
๑๓๗	คุณสุพัฒน์ชัย ยืนชีวิต	๓๐๐
๑๓๘	คุณพัชรี วัฒนศิริวงษ์	๓๐๐
๑๓๙	คุณอาภาวิฑิตยา แสงทองอำนวย	๒๙๕
๑๔๐	คุณอภิวัฒน์ ฐิตอมรพันธุ์ และคุณเร็น สว่างอารมณ์	๒๙๐
๑๔๑	คุณวิสูตร ไกรวรวิ	๒๘๐
๑๔๒	คุณเกริก นพรัตน์	๒๘๐
๑๔๓	คุณธัญญาภัทร วงศ์มงคลธรรม	๒๘๐
๑๔๔	คุณกนกวรรณ วงศ์เมธาวิ	๒๕๐
๑๔๕	คุณเมธี พงษ์ขัย	๒๕๐
๑๔๖	คุณสมเกียรติ พิเชฐพันธุ์	๒๔๐
๑๔๗	คุณสุธามาศ ศิริกุล	๒๔๐
๑๔๘	พระมหาธีรานนท์ จิรฐิโก	๒๔๐
๑๔๙	พ.ต.อ.ดำรงศักดิ์ สว่างงาม	๒๓๐
๑๕๐	คุณปรางใจ เกิดเรินทร์	๒๓๐
๑๕๑	คุณนุชนารถ ไชยลัก	๒๓๐
๑๕๒	แม่ชีจรัสประภา หาญตระกูล	๒๒๐
๑๕๓	คุณพัชรินทร์ เกียรติสุภาพงค์	๒๒๐
๑๕๔	คุณณรงค์ฤทธิ์ พุฒสูงเนิน	๒๑๐
๑๕๕	คุณอัมพิกา	๒๐๐
๑๕๖	คุณกวิภากรณ์ สกุลเที่ยงตรง	๒๐๐
๑๕๗	คุณรัตนา ภูนพงค์	๒๐๐
๑๕๘	คุณพิชัย อัศววุฒิ	๒๐๐
๑๕๙	คุณธนภัทร ประชาแก้ว	๒๐๐

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน
๑๖๐	คุณรุ่งธรรม เปรมบางกูร	๒๐๐
๑๖๑	คุณเอธิพัทธ์ หโยดม	๒๐๐
๑๖๒	คุณอัษฎลย์ วิไลลักษณ์	๒๐๐
๑๖๓	คุณสร้อยพร พุทธิ	๒๐๐
๑๖๔	คุณชลิต ทองฤทธิ์	๑๘๐
๑๖๕	คุณวสุมนย์ จงศิริรัตนพร	๑๗๐
๑๖๖	คุณวัชร โกเกียรติรัตน์	๑๗๐
๑๖๗	คุณเกษราภรณ์ ประภาการ	๑๖๐
๑๖๘	คุณศิริพร เนตรงามวงศ์	๑๖๐
๑๖๙	คุณอนันต์ จิตรสมนึก	๑๖๐
๑๗๐	คุณสมจิต	๑๕๐
๑๗๑	คุณอรรณพ กอประเสริฐศิริ	๑๕๐
๑๗๒	คุณอัสนี แก้วนิล	๑๕๐
๑๗๓	คุณธัญธร จ้าววิฑูรย์วงศ์	๒๐๐
๑๗๔	คุณสุนันทา พรหมเชษฐ์	๒๐๐
๑๗๕	คุณรัตนางาม พงศ์พรรณ	๒๐๐
๑๗๖	คุณแก้วตา เปี่ยมศักดิ์ศิริกุล	๒๐๐
๑๗๗	คุณนัชชา - คุณคณกร - คุณธนกร ดิษยาดิตย	๒๐๐
๑๗๘	คุณวสุมนย์ จงศิริรัตนพร	๒๐๐
๑๗๙	คุณเอธิพัทธ์ หโยดม	๒๐๐
๑๘๐	คุณอรรณพ กอประเสริฐศิริ	๑๕๐
๑๘๑	คุณแก้วลี ตันติกรพรรณ	๑๕๐
๑๘๒	คุณอนุกุล	๑๔๐
๑๘๓	คุณณัฏฐาณ อยู่สุข	๑๔๐
๑๘๔	คุณพงศ์เดช มานะกุล	๑๔๐
๑๘๕	คุณไชติมา กุลศิริจรัสชัย	๑๔๐
๑๘๖	คุณคณะงา ปรังฟ้า	๑๔๐
๑๘๗	พระมหาธีรานนท์ จิรฐิโก	๑๓๐
๑๘๘	คุณชนภา วีระวิทย์	๑๓๐
๑๘๙	คุณดรณ์ ป้องเสียง	๑๓๐
๑๙๐	คุณณภัทร โชคศรีสำราญ	๑๓๐
๑๙๑	คุณณิกิจ ไสยสมบัติ	๑๒๐
๑๙๒	คุณพงษ์เดช มานะกุล	๑๒๐

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน
๑๙๔	คุณพิชิต แซ่ตั้ง	๑๒๐
๑๙๕	คุณวิไล โทณะกานต์	๑๒๐
๑๙๖	คุณมานะ นาวิน	๑๑๐
๑๙๗	คุณไพศาล ลิ้มมีถาวรวิจิตร	๑๑๐
๑๙๘	คุณสโรชรัตน์ ปิตวงค์	๑๐๐
๑๙๙	คุณสมพิศ พันธุ์เจริญ	๑๐๐
๒๐๐	คุณกิ่งดาว อยู่พิพัฒน์	๑๐๐
๒๐๑	คุณธงชัย เหล่าพานิช	๑๐๐
๒๐๒	คุณณรงค์ฤทธิ์ พุฒสูงเนิน	๑๐๐
๒๐๓	คุณชนัญชวัญ โชติวีรวงศ์	๑๐๐
๒๐๔	คุณอารยา ปฏิภาณทวี	๑๐๐
๒๐๕	คุณนันทพร ปาลกะวงศ์ ณ อยู่ธยา และคุณวันเพ็ญ อินทะปัญญา	๑๐๐
๒๐๖	คุณชาติประชา สอนกลิ่น	๑๐๐
๒๐๗	คุณบุปผา บุญสม	๑๐๐
๒๐๘	คุณสุปราณี เห็นเจริญ	๑๐๐
๒๐๙	คุณศิริวรรณ วงศ์สินธุเยาว์	๑๐๐
๒๑๐	คุณสมพิศ โชตินอก	๑๐๐
๒๑๑	คุณทองดี สดนาถ	๑๐๐
๒๑๒	คุณกุลนที แสงนาค	๑๐๐
๒๑๓	คุณชลิตา ไวกิจจอนเภา	๑๐๐
๒๑๔	คุณพูลลาภ ประจัญบาน	๑๐๐
๒๑๕	คุณช้อยไธ้ แซ่ลิ้ม	๑๐๐
๒๑๖	คุณรักชนก นุสรานุภานนท์	๑๐๐
๒๑๗	คุณลลนา ดีสมสุข	๑๐๐
๒๑๘	คุณวรรณิ์ ต้นศิริ และครอบครัว	๑๐๐
๒๑๙	คุณธีระ - คุณธนาปณี ผดุงวัฒนโรจน์ และครอบครัว	๑๐๐
๒๒๐	คุณวัลย์ลดา พินิจงา และครอบครัว	๑๐๐
๒๒๑	คุณประวิทย์ - คุณนิตยา นวาระสุจิตร์	๑๐๐

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน
๒๒๒	คุณแม่อุ่นสี แซ่ฮิม	๑๐๐
๒๒๓	คุณสอาด พนารังสรรค์	๑๐๐
๒๒๔	คุณอมรรัตน์ พนารังสรรค์	๑๐๐
๒๒๕	คุณเกษริน พนารังสรรค์	๑๐๐
๒๒๖	คุณสรายุทธ พนารังสรรค์ และครอบครัว	๑๐๐
๒๒๗	คุณเลอพงศ์ นวาระสุจิตร์	๑๐๐
๒๒๘	คุณกิ่งดาว แก้วนารี	๙๐
๒๒๙	คุณจรัส ศรีสวัสดิ์	๘๐
๒๓๐	คุณไม้	๘๐
๒๓๑	คุณมณฑิรา เกษมกรกิจ	๗๐
๒๓๒	คุณวสุ ตรีวิทยากรานต์	๖๐
๒๓๓	ด.ต.สุจิตร์ เกษศิริรัตน์	๖๐
๒๓๔	คุณพิชัย อัครวุฒิ	๕๐
๒๓๕	คุณวุฒิชัย ชีวพัฒนามรย์	๕๐
๒๓๖	คุณเสรี บุญต่อ	๕๐
๒๓๗	คุณศิริพร อภิจรรย์ธรรม	๕๐
๒๓๘	คุณจันทร์เพ็ญ น้อยปรีชา	๕๐
๒๓๙	คุณกัญญา จันทร์กำเนิด	๕๐
๒๔๐	คุณเกษร สังข์น้อย	๕๐
๒๔๑	คุณทองใบ เกษศรี	๕๐
๒๔๒	คุณอัญชลี นวาระสุจิตร์	๕๐
๒๔๓	คุณนงนทชา วงษ์สังข์	๔๐
๒๔๔	คุณสุนทร วันชนะ	๔๐
๒๔๕	คุณสุภาพร ภูษมศรี	๓๐
๒๔๖	คุณพูลศรี ธนาพุทธาสวัสดิ์	๓๐
๒๔๗	คุณสิทธิชัย ปัญฉิวงคณ	๒๐
๒๔๘	คุณพลภัทร ไพศาลจิรศักดิ์	๒๐
๒๔๙	คุณเกษร สังข์น้อย	๒๐
๒๕๐	คุณกนกวลัย เลพัด	๑๐
๒๕๑	คุณสุทธิธิดา	๑๐
๒๕๒	ด.ช.เอกสิทธิ์ ธนพิพัฒน์สัจจา	๑๐
	รวมศรัทธาทั้งสิ้น	๒๖๓,๓๓๙

ชีวิต

เป็นส่วนประกอบของรูปกับนาม
แยกแยะให้เห็นความไม่มีตัวตน
โดยชั้นที่ ๕ ซึ่งเป็นกองแห่งสิ่งอัน
ไร้แก่นสาร เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหว
อยู่เสมอ เป็นไปตามกระแส
ปฏิบัติสมุปบาท ฝ่ายสมุทยวาระ
หมุนเวียนเป็นวงกลมวนเวียน
เกิด แก่ เจ็บ ตาย และมี
ปรากฏการณ์ขึ้นมาต่าง ๆ นานา
เป็นความหมุนเวียนไปของ
ทุกข์ล้วน ๆ ที่มีเหตุปัจจัย
คือ อวิชชา และตัณหา

www.kanlayanatam.com
www.ajsupee.com